14
Januari 2019

ONTDEK LEVEND LATHUM

Onderzoek naar acties en experimenten
voor een leefbaarder Lathum!

ONTDEK LEVEND LATHUM

Welke acties en experimenten kunnen er binnen Lathum voor zorgen dat het dialoog tussen bewoners op gang komt, zodat er door middel van cocreatie de leefbaarheid vergroot wordt?

Figuur 1: plaatsnaambord bij binnenkomst Lathum

14 januari 2019, te Nijmegen

Auteurs: Arizona Gecaj (22), Stedenbouw
Bart Geurink (28), Sociaal Pedagogische Hulpverlening
Jeroen Karels (21), Facility Management
Roelien Scholtens (22), Bestuurskunde

Deze projectgroep bestaat uit één student van de Hogeschool van Amsterdam (Arizona Gecaj), twee studenten van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (Bart Geurink en Jeroen Karels) en één student van de NHL (Roelien Scholtens).

Opdrachtgever: Erik Metz, Dorpsraad Lathum
Civil Society Lab, HAN

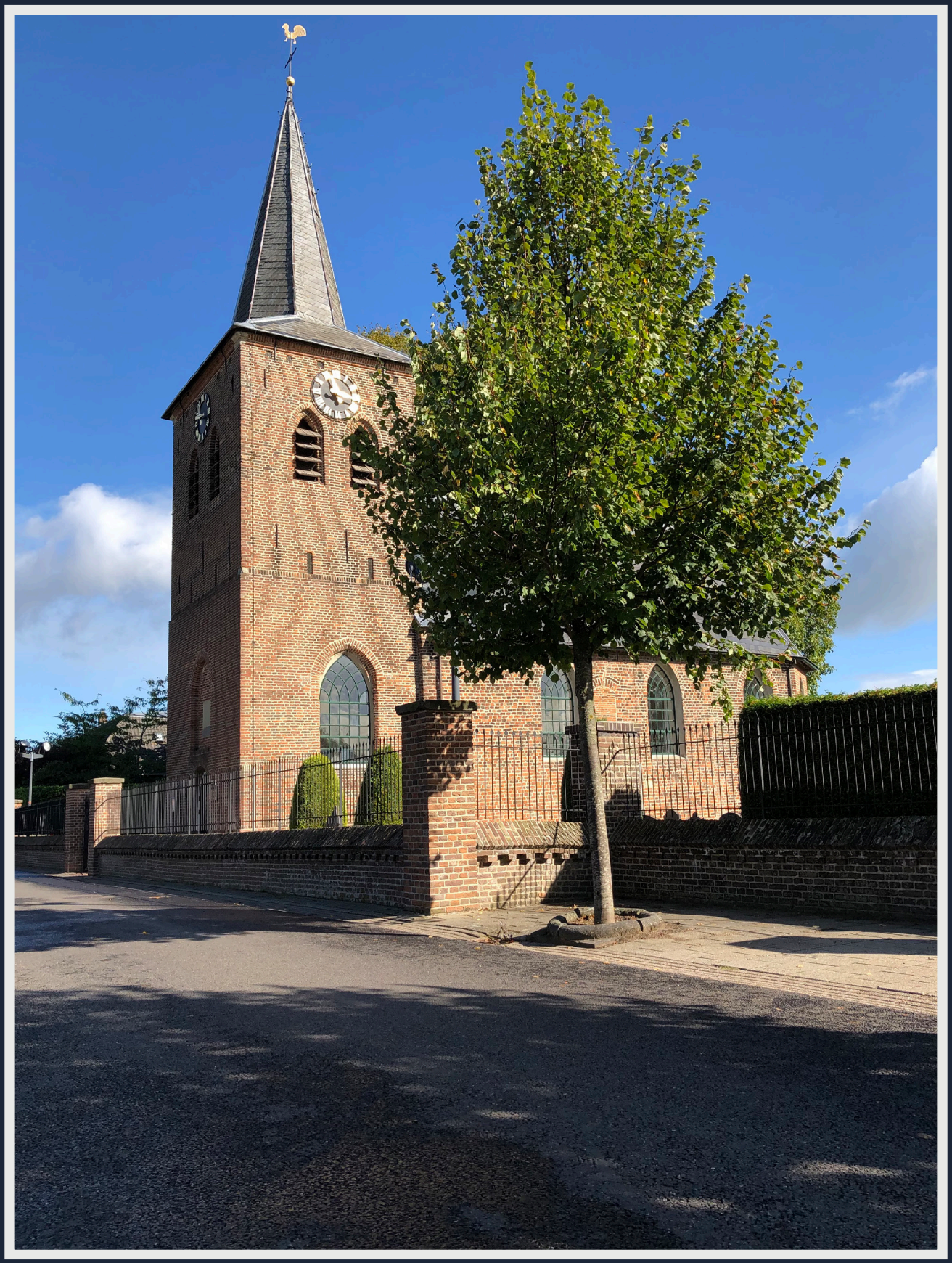

Figuur 2: kerk aan de Kerkstraat

> “Wie vanuit het oosten komt, van bij de Duitse grens, ziet ten slotte, over het onafzienbare veen, een grijze streep aan de horizon, en wie voor de eerste keer die weg aflegt en de rivier wil oversteken, denkt dat hij voetveer en Veluwezoom al nadert. Maar de onwetende reiziger is nog kilometers verwijderd en onderscheid in het platte veen, verspreid opdoemend, wonderlijke opstuikingen in het landschap. Diluviale hoogten, ontstaan in de eerste ijstijd, zoals de meester van de christelijk-nationale Koning Davidschool elk jaar aan zijn leerlingen uitlegt: oorspronkelijk een massief waarin later door erosie valleien ontstonden.”

Aldus Jan Siebelink in Knielen op een bed violen (2009) over de IJssel streek en de Veluwezoom in de jeugd van het personage Ruben (is Jan Siebelink). Op dezelfde bladzijde gaat Siebelink verder, maar dan over het dorp Lathum.

> “Zo brengt de aarde je vanzelf, maar heel geleidelijk, de diepte in. Het dijkdorp wekt de indruk in een kom te liggen, wat versterkt wordt door de hoge bandijk. De inwoners kijken vanuit hun huizen tegen de dijk aan. [..] Lathum is Arm, de mensen zijn kleine pachtboeren of arbeiders op de steenfabriek en zij ondernemen zelden een poging om aan de overzijde van de rivier hun heil te zoeken. [..] Het veen is een lagunelandschap met riet, watergoten en drijvende eilanden. Van daaruit zie je bij een bepaalde lichtval het dorp met de blauwe klokkentoren daterend uit de twaalfde eeuw eerst als in een luchtspiegeling verschijnen. [..] Aan de voet van de kerk ligt tegenover de kleine begraafplaats de lagere school.”

De blauwe toren, de kerk in Lathum zoals Siebelink hem noemt, de begraafplaats en de lagere school, die in de tegenwoordige tijd het ontmoetingspunt vormt voor het dorp passeren in het boek al de revue.

SAMENVATTING

De dorpsraad van Lathum maakt zich zorgen over de toekomstige leefbaarheid in het dorp Lathum. Het gaat hierbij om de school, betaalbaarheid van de woningen, beschikbare woningen voor meerdere ‘doelgroepen’ en de voorzieningen. In dit onderzoek zal er inzicht worden verkregen in de manier waarop de dorpsraad en de bewoners met elkaar de leefbaarheid in Lathum kunnen behouden en waar mogelijk kunnen versterken.

Lathum is een klein dorp met 505 inwoners. Het aantal bewoners daalt sinds 2013. Er zijn voornamelijk tussen de 45 en 65, maar ook de 65+ers zijn ruim vertegenwoordigd. Bewoners van Lathum stemmen voornamelijk rechts(midden). In Lathum is er een actief verenigingsleven, met onder andere een feestvereniging en dorpsvereniging.

Uit het onderzoek komen 2 belangrijke punten naar voren:
Bewoners willen graag een ontmoetingsavond. Deze zou eens per maand georganiseerd kunnen worden in het gebouw.
Om meer doelgroepen naar Lathum te krijgen en de school en andere voorzieningen te kunnen behouden, zouden extra woningen toegevoegd moeten worden.

Lathum heeft een gunstige regionale ligging. Er is een goede bereikbaarheid en in de omgeving van Lathum is er veel natuur. Door de grote van het dorp is de onderlinge verbondenheid groot. Wel is de woningwaarde aan de hoge kant (€258.000) en is er weinig variantie in het woningaanbod. Dit maakt het voor jongeren, studenten en starters lastig om een (betaalbare) woning te vinden, terwijl deze doelgroep in het dorp nodig is om de school haar bestaansrecht te laten behouden. Er is fysieke ruimte om uit te breiden met (betaalbare) woningen.

Leefbaarheid in een dorp betreft de mate waarin de woonomgeving past bij de wensen van haar bewoners. Lathum is dorp, waar bewoners de leefbaarheid als goed of zeer goed ervaren. Er is een hogere mate van emotionele en sociale binding in het dorp is. Bewoners komen elkaar veel tegen op straat, het verenigingsleven en bij dorpsactiviteiten. Voorzieningen en bereikbaarheid worden door veel bewoners als minder belangrijk ervaren. Zo zijn veel bewoners ingesteld op het gebrek aan voorzieningen en hebben er geen problemen mee om dit in omliggende dorpen of steden te zoeken. Wel maken een aantal ouderen zich zorgen over het gebrek aan voorzieningen, wanneer ze minder mobiel worden.
Ook liggen er in het dorpsgebouw, genaamd ‘Het Gebouw’ mogelijkheden om ongedwongen ontmoetingen een kans te geven. Zo zou er een ‘third place’ kunnen worden gecreëerd, waar ongedwongen ontmoetingen plaats kunnen vinden.

In andere (vergelijkbare) plaatsen zijn verschillende initiatieven gestart om de leefbaarheid te vergroten. Zo zijn er onder andere lokale loketten, zorgprojecten, buurtapps en multifunctionele gebouwen. Kortom, Lathum is een klein dorp met een sterke sociale cohesie en actief verenigingsleven. Waar de bewoners de leefbaarheid tot tot zeer goed beoordelen. Bewoners vinden het huidige aantal voorzieningen prima, maar verwachten dat als zij ouder en minder mobiel worden hier wel hinder van te ondervinden. Verder blijkt een (het gebrek aan een) ontmoetingsplek belangrijk voor bewoners. Ook de school wordt als essentieel gezien voor de leefbaarheid in Lathum.

Figuur 3: kijk op de Rhederlaag

Figuur 4: Kerkstraat vanaf de Banddijk

VOORWOORD

Nijmegen, 14 januari 2019.
Voor u ligt het onderzoek “Ontdek levend Lathum”. Een onderzoek uitgevoerd in het dorp Lathum. Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van de dorpsraad van Lathum, vanuit de twee minoren: Civil Society en Stad & Land, co-creatie en transitie. Het onderzoek liep vanaf september 2018 tot en met januari 2019. De projectgroep is bezig geweest met het onderzoek en het schrijven van het het rapport.

In overleg met Erik Metz van de dorpsraad is de onderzoeksvraag voor dit onderzoek bedacht. Het uitgevoerde onderzoek bestond uit een combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek om een gedegen beeld te krijgen. Graag wil de projectgroep Erik Metz bedanken voor zijn openhartigheid en bereidheid om met ons mee te denken. Verder bedankt de projectgroep alle respondenten die hebben deelgenomen zonder hun openhartigheid en bereidheid om deel te nemen had dit onderzoek niet uitgevoerd kunnen worden. Ook willen wij graag onze medestudenten van het civil society lab bedanken. Regelmatig hebben wij met hen kunnen sparren over het onderzoek.

Wij wensen u veel leesplezier toe.

Projectgroep Levend Lathum
Arizona Gecaj
Bart Geurink
Jeroen Karels
Roelien Scholtens

INHOUD

SAMENVATTING 06

VOORWOORD 09

1 INLEIDING 12
1.1 AANLEIDING 12
1.2 OPDRACHTGEVERS EN -NEMERS 12
1.3 LEESWIJZER 13

2 ONDERZOEKSOPZET 14
2.1 HOOFD- EN DEELVRAGEN 14
2.2 METHODIEK 15
2.2.1 METHODEN 15
2.2.2 EENHEDEN 15
2.2.3 INSTRUMENTEN 15
2.2.4 DATA-ANALYSE 16
2.2.5 BETROUWBAARHEID EN VALIDITEIT 17
2.3 STAKEHOLDERS 17
2.4 DISCUSSIE 18

3 OVER LATHUM 20
3.1 GESCHIEDENIS 20
3.2 DORPSANALYSE 22
3.2.1 DEMOGRAFIE 22
3.2.2 POLITIEK-ECONOMISCH 23
3.2.3 SOCIAAL CULTUREEL 27
3.3 OMGEVINGSANALYSE 28
3.3.1 LIGGING 28
3.3.2 BEBOUWING 28
3.3.3 VOORZIENINGEN 30
3.4 SWOT-ANALYSE 32
3.4.1 STERKTES 34
3.4.2 ZWAKTES 35
3.4.3 KANSEN 35
3.4.4 BEDREIGINGEN 36
3.5 BEVINDINGEN 38

4 LEEFBAARHEID IN LATHUM 42
4.1 LEEFBAARHEID 42
4.1.1 BEWONERS 43
4.1.2 VOORZIENINGEN 43
4.1.3 DORPSBINDING 44
4.1.4 VRIJWILLIGERS 45
4.2 RESULTATEN ONDERZOEK 46
4.3 BEVINDINGEN 50
5 ANDERE DORPEN 54
5.1 OVERHEID 54
5.1.1 PROVINCIE GELDERLAND 54
5.1.2 LEEFBAARHEIDSALLIANTIE 54
5.1.3 RICHTLIJNEN 54
5.1.4 SUBSIDIE 55
5.1.5 LIEMERS++ 55
5.2 CONCEPTEN 55
5.2.1 LOKAAL LOKET 55
5.2.2 ZORGPROJECT 56
5.2.3 BUURTAPP 57
5.2.4 MULTIFUNCTIONEEL GEBOUW 57
5.3 BEVINDINGEN 58
6 CONCLUSIE 60
7 AANBEVELING 62
8 BIBLIOGRAFIE 63
9 BIJLAGEN 68
9.1 BEGRIPPENLIJST 68
9.2 FIGURENLIJST 70

Figuur 5: kerk aan de KerKtraat

01 INLEIDING

Dit eindrapport geeft de resultaten weer van het onderzoek dat de afgelopen maanden is uitgevoerd. In dit hoofdstuk zijn de aanleiding, opdrachtgevers- en nemers en de leeswijzer opgenomen.

1.1 AANLEIDING

Sinds september 2017 is in De Liemers het programma Leefbaarheid in de Liemers gestart. De vier gemeenten in de Liemers en de provincie Gelderland werken hieraan mee. Als onderdeel van dit programma heeft de dorpsraad van Lathum aangegeven dat zij zich zorgen maakt over de toekomstige leefbaarheid in het dorp Lathum. Het betreft hier onder andere de school, betaalbaarheid van de woningen, beschikbare woningen voor meerdere 'doelgroepen' en de voorzieningen in Lathum.

Het doel van dit project is inzicht krijgen in de manier waarop de dorpsraad en de bewoners met elkaar de leefbaarheid in Lathum kunnen behouden en waar mogelijk kunnen versterken. De dorpsraad van Lathum zou graag handvatten krijgen over de wijze waarop de leefbaarheid in Lathum behouden kan blijven en zo mogelijk zelfs versterkt kan worden.

Dit project is uitbesteed aan het Civil Society Lab van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen waar vier studenten deze opdracht op zich gaan nemen.
Deze studenten zijn:

- Arizona Gecaj (22);
- Bart Geurink (28);
- Jeroen Karels (21);
- Roelien Scholtens (22).

1.2 OPDRACHTGEVERS EN -NEMERS

De opdrachtgever van dit project is enerzijds de dorpsraad van Lathum. Deze dorpsraad bestaat uit vier personen en is in dit project vertegenwoordigd door Erik Metz.

Vanuit het Civil Society Lab van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen wordt de groep van vier studenten begeleidt door Gijs Pelgrom. Het Civil Society Lab is een 'living lab' waar studenten, mensen uit de praktijk en docenten van de HAN samenwerken aan praktijkvraagstukken. Kennisoverdracht, uitwisseling en ontmoeting staan centraal in het lab. Momenteel maken de minoren 'samenwerken aan een duurzame Civil Society' en 'Stad en Land, cocreatie en transitie in krachtige kernen' gebruik van het lab. Studenten van verschillende opleidingen werken hier samen aan praktijkopdrachten.

De vier studenten die zich vanuit het Civil Society Lab bezighouden met Lathum Leven hebben gezamenlijk een multidisciplinaire achtergrond.
Deze achtergronden zijn respectievelijk:

- Stedenbouwkunde;
- Sociaal Pedagogische Hulpverlening;
- Facility Management;
- Bestuurskunde.

1.3 LEESWIJZER

Dit document is opgebouwd door per hoofdstuk antwoord te geven op de hoofd- en deelvragen die centraal staan tijdens dit onderzoek. In hoofdstuk 2 wordt de onderzoeksopzet besproken. Hoofdstuk drie, over Lathum, geeft antwoord op de eerste deelvraag “Hoe ziet Lathum er op dit moment uit?” Vervolgens gaat hoofdstuk vier in op de leefbaarheid in Lathum door antwoord te geven op de tweede deelvraag: Hoe ziet de huidige leefbaarheid eruit in Lathum? Daarnaast gaat hoofdstuk vier ook in op de gewenste leefbaarheid. Dit zijn onder andere resultaten uit interviews en enquêtes.

Hoofdstuk vijf gaat in op hoe andere dorpen omgaan met leefbaarheid. Hierin worden verschillende concepten besproken die van toepassing kunnen zijn in het dorp Lathum. Hoofdstuk zes, de conclusie, geeft antwoord op de vijfde deelvraag en de hoofdvraag. Vervolgens gaat hoofdstuk zeven in op het antwoord op de hoofdvraag en hoe dit toegepast kan worden in Lathum.

Als afsluiting van dit document volgen hoofdstuk acht en negen. Hoofdstuk acht geeft de gebruikte bronnen weer in de bibliografie en hoofdstuk negen geeft u inzicht in enkele bijlagen. Daarnaast wordt voor de bijlagen een apart bijlagenboek geleverd.

De projectgroep Lathum Leven wenst u veel leesplezier!

02 ONDERZOEKSOPZET

Dit hoofdstuk beschrijft de methodiek die voor dit onderzoek is gebruikt. Het verantwoordt de keuzes die gemaakt zijn met betrekking tot de methodiek, de onderzoekseenheden, onderzoeksinstrumenten, data-analyse en waarborging van de betrouwbaarheid en validiteit. Er is gewerkt met een open onderzoeksvraag. Hierbij was de richting van het onderzoek duidelijk, maar er verder werd gewerkt vanuit de antwoorden van de respondenten. De onderzoeksvraag was relatief breed en door in dialoog te gaan met de respondenten zijn er nieuwe inzichten opgedaan. Deze manier van onderzoeken zorgt ervoor dat je gaandeweg nieuwe inzichten opdoet. Dit betekent ook dat de onderzoeksvraag kan variëren om aan te blijven sluiten bij de nieuw verkregen inzichten.

2.1 HOOFD- EN DEELVRAGEN

Tijdens dit onderzoek staat de volgende hoofdvraag centraal: Welke acties en experimenten kunnen er binnen Lathum voor zorgen dat het dialoog tussen bewoners op gang komt, zodat er door middel van cocreatie de leefbaarheid vergroot wordt?

Deze hoofdvraag wordt beantwoord door onderzoek naar de antwoorden op de volgende deelvragen:

1. Hoe ziet Lathum er op dit moment uit?
2. Hoe ziet de huidige leefbaarheid er in Lathum uit?
3. Hoe ziet de gewenste leefbaarheid er in Lathum uit?
4. Hoe gaan andere dorpen om met leefbaarheid?
5. Hoe kan de gewenste situatie worden gerealiseerd in Lathum?

2.2 METHODIEK

Deze paragraaf bespreekt de manier waarop het onderzoek is uitgevoerd. Dit is opgedeeld naar verschillende onderwerpen die betrekking hebben op de methodiek. Te beginnen met de methoden.

2.2.1 METHODEN

Door de opdrachtgevers is gevraagd om te onderzoeken hoe in Lathum de leefbaarheid behouden en waar mogelijk versterkt kan worden. Er is gewerkt naar een advies met concrete acties en handvatten vanuit waar de dorpsraad verder kan werken aan de leefbaarheid. Om gedegen onderzoek te kunnen doen is er gewerkt met een open onderzoeksvraag. Hierbij was de richting van het onderzoek duidelijk, maar er verder werd gewerkt vanuit de antwoorden van de respondenten. Op deze manier is de leefbaarheid in Lathum op een kwalitatieve, verkennende manier onderzocht. Er is hiervoor gekozen, omdat de onderzoeksvraag relatief breed was en doordat de dialoog gezocht werd met bewoners, konden er nieuwe inzichten verschaft worden. Er bestaan verschillende meningen over het uitvoeren van kwalitatief onderzoek maar erg belangrijk is dat je je open en onbevangen opstelt en niet werkt met gestructureerde observatielijsten. Deze manier van onderzoeken zorgt ervoor dat er gaandeweg nieuwe inzichten opgedaan worden (Baarda, 2014).Dit heeft ervoor gezorgd dat de onderzoeksvraag gedurende het onderzoek is bijgesteld op basis van de verkregen inzichten.

Er is op verschillende manieren data verzameld, namelijk door middel van een focusgroep, verschillende interviews en een enquête. Dit heeft ervoor gezorgd dat de behoeftes van de bewoners goed in kaart zijn gebracht. De focusgroep heeft voor een eerste inventarisatie van de behoeftes en wensen van de bewoners gezorgd. Daarnaast heeft de focusgroep ertoe geleid dat er dialoog ontstond tussen de bewoners onderling en tussen de bewoners en de projectgroep. Vervolgens zijn verschillende van Lathum geïnterviewd. Hierbij is dieper ingegaan op de resultaten uit de focusgroep en de achterliggende motivatie van de bewoners. Dit wordt ook wel actieonderzoek genoemd. Het gaat hier om een participerend onderzoek waar geen sprake is van een controle- of vergelijkingsgroep. Er wordt samen met de betrokkenen gekeken naar het probleem en deze geanalyseerd. Daarbij probeer je samen met de betrokkenen oplossingen te bedenken. Hierbij is het nauwkeurig vastleggen belangrijk. Dit kan bijvoorbeeld in een logboek. Dit zorgt ervoor dat de betrouwbaarheid van de uitkomsten vergroot wordt (Baarda, 2014).

2.2.2 EENHEDEN

Het onderzoek heeft plaatsgevonden in Lathum. Centraal staan dan ook de bewoners van Lathum. Zij zijn bevraagd over de leefbaarheid in Lathum en hun wensen en behoeftes op dit gebied. Dit is gedaan aan de hand van een focusgroep, een enquête en interviews. Het onderzoek heeft zich voornamelijk gericht op bewoners van 23 jaar of ouder. Hier is voor gekozen, aangezien er in een voorgaand onderzoek gekeken is naar de behoeftes en wensen van de jongeren tot 23 jaar. De resultaten van dit vorige onderzoek, genaamd ‘Levendig Lathum’ (2018) zijn wel meegenomen in het onderzoek.

2.2.3 INSTRUMENTEN

Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de leefbaarheid in Lathum is er voor gekozen om de bewoners op verschillende manieren te benaderen. Er is gebruik gemaakt van een focusgroep, enquête en diepte interviews.

Tijdens de focusgroep is er gefocust op de sterke en zwakke punten van het dorp. Bewoners konden aan de hand van de stellingen: “Het is fijn om in Lathum te wonen, omdat…” en “het is vervelend wonen in Lathum, omdat…” aangeven wat zij belangrijk vonden. Op deze manier werd het gesprek op gang gebracht. Er is hier vooral gekeken naar wat er speelt onder de bewoners van Lathum. Door te vragen naar de positieve en negatieve punten werd een compleet beeld geschetst van het dorp Lathum zoals deze ervaren door de bewoners. De avond bestond eerst uit een inleiding door de dorpsraad. Hier werd benoemd wat er op dit moment speelt in het dorp. Hier werden onder andere de ontwikkelingen bij de Rhederlaag en de huidige stand van zaken m.b.t de windmolens besproken. Na deze presentatie heeft de projectgroep uitgelegd wat de achtergrond van het het onderzoek is. Waarna er is begonnen met de dialoogsessie. De speerpunten van dit onderzoek zijn transdisciplinaire samenwerking en cocreatie. Dit is eéń van de redenen waarom er gebruik is gemaakt van een focusgroep. Tijdens de focusgroep is het gesprek aangegaan met verschillende personen (disciplines) binnen Lathum. Bunders et al., 2010). Thomson Klein (2001) definieert transdisciplinair onderzoek als: “Transdisciplinarity is a new form of learning and problem solving involving cooperation between different parts of society in order to meet complex challenges of society.“ Deze focusgroep is georganiseerd om een duidelijk en door de bewoners gedragen beeld te schetsen van Lathum.

De enquête is afgenomen onder de inwoners van Lathum. Van de circa 200 huishoudens zijn er 37 bevraagd dit is 18,5% van de totale populatie.Ook is er gekozen voor een aselecte steekproef om iedereen de kans te geven zijn of haar mening te geven. Daarom is er gekozen om met deze enquête langs de personen te gaan en deze niet online te versturen, dit om te voorkomen dat ouderen en/of mensen zonder internet uitgesloten worden. De enquête is opgesteld aan de hand van het theoretisch kader en de resultaten van de focusgroep. In de enquête is er gevraagd naar de algemene leefbaarheid, bereikbaarheid, sociale cohesie, voorzieningen en woonomgeving. Verder is er gevraagd naar de achtergrond van de respondenten en of bewoners actief waren met vrijwilligerswerk, of dit in de toekomst zouden willen doen. Er is gewerkt met een bewuste route door de vragenlijst en alleen relevante vragen voor de de betreffende respondent. Dit om te voorkomen dat de respondenten afhaken gedurende de vragenlijst.

Bij de interviews is er gewerkt met protocollen. Deze wordt ook wel een topiclijst genoemd. Deze topiclijst is te vinden in bijlage 4. De interviews die zijn afgenomen zijn open halfgestructureerde interviews. De volgorde van de vragen staat vrij. Dit zorgt ervoor dat wel alle relevante onderwerpen worden aangesneden, maar zorgt ook voor de vrijheid om in te gaan op gevoelens en reacties van de respondenten. De topiclijst is afgestemd met de opdrachtgever. De vragen die centraal staan, zijn gebaseerd op het theoretisch kader (Baarda & Huls, 2017).

2.2.4 DATA-ANALYSE

De data die tijdens dit onderzoek is opgehaald, is beschreven in het onderzoeksrapport. De interviews zijn getranscribeerd en toegevoegd in het bijlagenboek. Ook de resultaten van de enquêtes en foto’s van de flipovers van de focusgroep zijn hier te vinden.

2.2.5 BETROUWBAARHEID EN VALIDITEIT

“Betrouwbaarheid is de mate waarin een meting onafhankelijk is van toeval” (Baarda, 2014, p90). Om te komen tot een zo betrouwbaar mogelijk onderzoek zijn er een aantal punten waarop is gelet tijdens de totstandkoming van dit onderzoek. In kwalitatief onderzoek wordt er meestal niet gekeken naar validiteit maar naar geldigheid (Baarda,2014). Dit is omdat de onderzoeker zelf een grote rol speelt bij het onderzoek. Dit wordt in het huidige onderzoek ondervangen door in duo’s te werken en deze duo’s regelmatig te wisselen zodat er geen tunnelvisie en subjectiviteit ontstond. Ook zijn belangrijke beslissingen in de groep besproken, waardoor deze, door de verscheidenheid van achtergronden, vanuit verschillende disciplines zijn bekeken.

Het onderzoek is gebaseerd op de literatuur en eerder onderzoek naar leefbaarheid in Lathum. Ook de basis van de focusgroep en de topiclijst zijn hierop gebaseerd. Verder is er regelmatig overleg geweest tussen de projectgroep Lathum Leven en de opdrachtgever.

2.3 STAKEHOLDERS

Tijdens het project zijn er verschillende betrokkenen. Deze betrokkenen worden ook wel stakeholders genoemd. Stakeholders kunnen voordeel of nadeel ondervinden van het project of het project beïnvloeden (Grit, 2015). Door middel van een stakeholdersanalyse worden alle betrokkenen en hun belang bij het project in in kaart gebracht.

Het belang van een goede stakeholderanalyse is dat deze proactief gebruikt wordt. En niet pas op het moment dat er problemen ontstaan. Als de stakeholdersanalyse tijdig wordt uitgevoerd is er namelijk nog flexibiliteit en ruimte bij de stakeholders en dus de grootste kans om de loop van het project te beïnvloeden.(Wessels, 2016)

De Stakeholders matrix is een levend document. Dit betekend dat dit gedurende het onderzoek de belangen en invloeden van de verschillende actoren duidelijker worden.

In deze stakeholdersanalyse is het belang en de invloed van de verschillende actoren schematisch in kaart gebracht. Verder zijn er in de loop van het project een aantal partijen toegevoegd of verplaatst in het schema. Zo is bijvoorbeeld buurtvereniging VIS toegevoegd, omdat uit het onderzoek blijkt dat dit een partij is die door heel Lathum zijn bindingen heeft en hierdoor een groot belang heeft. Op deze manier kan zij een grote invloed uitoefenen.

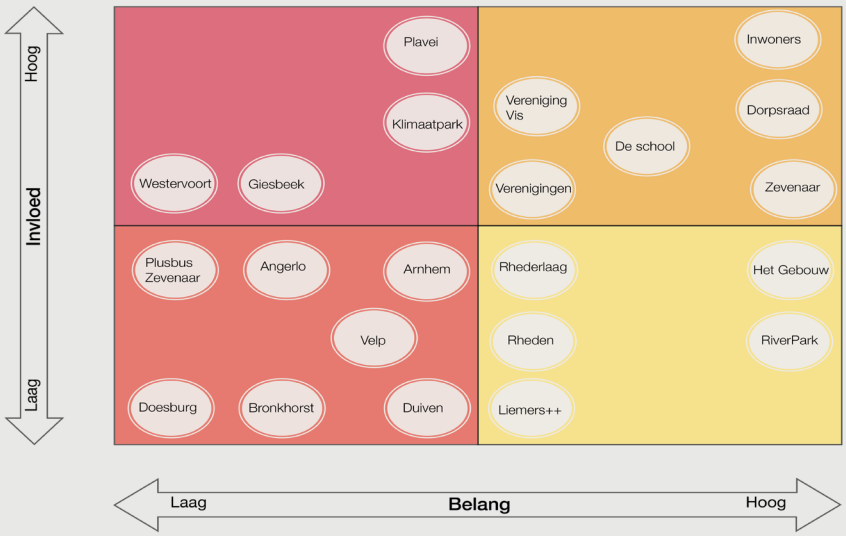

Figuur 6: stakeholdersmatrix

2.4 DISCUSSIE

Voor dit onderzoek is een enquête gebruikt om de mening van de dorpsbewoners te achterhalen. De respons op deze enquête was minder hoog dan vooraf verwacht. Dit kan betekenen dat de validiteit van het onderzoek verminderd is. Veel bewoners waren op het moment van het afnemen van de enquête niet thuis of hadden geen tijd. Om tot meer resultaten te komen, had er op meerdere momenten over verschillende dagen geënquêteerd moeten worden. Wat hierbij wel belangrijk is om te vermelden dat er met veel dorpsbewoners gesproken is en tijdens deze gesprekken deze resultaten ondersteund worden. Wat betekent dat de het onderzoek op de juiste manier een weerspiegeling is van de meningen van de bewoners van Lathum.

Uit de antwoorden op zowel de enquête, de focusgroep en de interviews bleek dat voorzieningen door veel bewoners niet als essentieel worden ervaren. De inwoners zijn ingesteld op de afstand tot voorzieningen en ervaren het gebrek aan voorzieningen niet als gemis. Dit terwijl de projectgroep vooraf van mening was dat dit een erg belangrijk punt was voor de leefbaarheid van Lathum. De kanttekening die hierbij wel geplaatst dient te worden is dat de oudere bewoners aangeven met het gebrek aan voorzieningen meer moeite mee hebben of verwachten te krijgen op het moment dat ze minder mobiel zijn en/of worden.

Als resultaat kwam naar voren dat veel bewoners een ontmoetingspunt missen. Dit wordt ook ondersteund door bijzonder hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam, Monique Kremer. Een third place is, naast de first place (thuisomgeving) en de second place (werkomgeving), een uitnodigende ruimte waar sociale ervaringen gedeeld kunnen worden in het gezelschap van gelijkgestemde personen (Dzubak, z.d.). Wanneer deze third places bewerkstelligd kunnen worden, is de verwachting dat het dorp zal gaan bloeien en dat initiatieven op het gebied van leefbaarheid gezamenlijk van de grond kunnen, en gaan, komen.

Gedurende het onderzoek is er vrij weinig contact en overleg geweest met de betrokken docenten. Hier hadden we meer momenten voor moeten inplannen.

Aan het begin van het onderzoek was er voorgenomen om door middel van experimenten met de bewoners van Lathum in gesprek te gaan. Door tijdgebrek zijn deze experimenten helaas niet uitgevoerd. Deze experimenten hadden voor opschudding in Lathum kunnen brengen, wat voor meer belangstelling voor het project had kunnen zorgen. Wel zijn we tijdens het jaarlijkse oliebollen bakken in Lathum langs geweest.

03 OVER LATHUM

Hoofdstuk twee beschrijft de huidige situatie van het dorp Lathum. Hierin komen de DE-STEP-analyse, de omgevingsanalyse en een SWOT-analyse aan bod. Uitleg over deze analyses zijn te vinden in de begrippenlijst.

3.1 GESCHIEDENIS

De geschiedenis van Lathum begint in de jaren 800. Een aanname is dat Lathum en Bahr (een bannerij van de heren van Baer) in de vroege middeleeuwen aan de westzijde van de IJssel hebben gelegen. Vanwege de verlegging van de IJssel tussen 800 en 1000 kwamen Lathum en Bahr los van Rheden, zodoende kwamen deze dorpen in de Liemers te liggen (Keulen, 2018).

In deze periode werd in de Liemers het christelijk geloof verspreid. Dit nam een wending in 1592, het katholieke geloof werd verboden en door de wet werd bepaald, dat alleen in de hervormde kerk godsdienst handelingen mochten plaatsvinden. De hervormde kerk in Lathum die er al sinds de 15e eeuw staat kwam goed van pas. Naast dit rijksmonument heeft Lathum nog twee monumenten. Het Huis te Lathum, een adellijk woonhuis dat meerdere malen gerestaureerd is (in 1945 is de toren gebombardeerd door Duitse troepen), stamt uit de 15e eeuw. Het derde rijksmonument van Lathum is de pastorie van de hervormde kerk die stamt uit de 19e eeuw.

In de vroege jaren is in Lathum veel armoede geweest. Dit had verschillende oorzaken, zoals een overstroming in 1533, de veepest die de dood van runderen veroorzaakte in 1714, hongersnood in 1817 vanwege heftige regenbuien waardoor de oogst verloren ging, de oorlog in 1915 waardoor er veel angst, onzekerheid en tekorten heersten onder de bevolking en de koude winter van 1940 (Keulen, 2018).
.
Een positief punt in de geschiedenis voor Lathum was de steenfabriek Koppenwaard uit de 18e eeuw, opgericht door de familie Avelingh. De steenfabriek Koppenwaard produceerde dakpannen en bakstenen voor de woningmarkt en voor bestrating. In de 20e eeuw was er een groeiende vraag naar bakstenen, vanwege de verstedelijking, maar door de industrialisatie nam de werkgelegenheid af. In 1993 werd de fabriek gesloten en deze is in 2008 gesloopt. Het fabrieksterrein is nu een natuurgebied.

Het onderwijs in Lathum begon al in 1615 wanneer de allereerste hervormde schoolmeester werd aangesteld. De leerlingen volgden onderwijs in de kerk. Pas in 1793 werd als eerst een kleine school gebouwd aan de Kerkstraat 27.

In 1809 is de school vervangen door een nieuwbouw school aan Banddijk 47 in Lathum. Dit door een toename in het aantal leerlingen. Later in 1893 werd deze school getransformeerd tot veldwachterswoning en werd een nieuwe openbare school gebouwd. Ook deze school (Kerkstraat 2-4) werd in 1922 verbouwd tot een woonhuis en er kwam aan de overzijde een nieuw schoolgebouw. Sinds 1966 bestaat de Jonkersschool (een school voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs), vernoemd naar de familie Jonkers. De plaats van de school is met de jaren weinig verschoven (Keulen, 2018).

Niet alleen de school en kerk zorgde ervoor dat mensen samen konden komen, maar vooral het dorpshuis ‘’Het Gebouw’’ was een belangrijk ontmoetingspunt in het dorp. Dit geldt nog steeds tot op de dag van vandaag. In 1935 werd het geopend als gemeenschapshuis en was bedoeld voor Christelijke belangen en het verenigingsleven.

In figuur 7 is goed te zien hoe de omgeving van Lathum is veranderd over de afgelopen 120 jaar. Zo is het recreatiegebied de Rhederlaag aangelegd en is rivier de IJssel sterk veranderd, ook de groei van de dorpskern van Rheden is in details te zien op de kaarten.

Het meest ingrijpend op regionaal niveau is de verlegging van de rivier geweest. Deze maatregel, die onderdeel was van de Rijnkanalisatie, werd afgerond in 1969. De rijnkanalisatie had als doel de afvoerverdeling van water uit de rijn te kunnen beïnvloeden door de aanleg van drie stuwen (Driel, Amerongen, Hagestein). De bochtafsnijding was bedoeld om de bevaarbaarheid van de IJssel te vergroten (Rhederlaag, 2014).

De provinciale weg (A348) tussen Arnhem en Dieren speelde toen een belangrijke rol. De aanleg van deze weg zorgde voor een vermindering van het verkeer in de dorpen langs de Zuidelijke Veluwezoom: Arnhem, Velp, Rheden, De steeg en Ellecom. De betrokken gemeenten Rheden en Angerlo hadden met meerdere veranderingen te maken. Het rechtstreekse contact met de IJssel ging verloren, waardoor het voor de gemeente Rheden noodzakelijk was om een veerverbinding in te zetten voor voetgangers en fietsers. Een pluspunt was dat de industrie van Rheden bereikbaar bleef over water vanwege de Engelse Haven en door de brug.

Een andere aanpassing aan de inrichting van het recreatiegebied is de verplaatsing van de invaart in 2001. Doordat voertuigen niet meer in of uit het gebied konden door de afsluiting van de oude invaart bij camping ‘’De Veerstal’’ werd een nieuwe doorgang gerealiseerd tussen Valeplas en het Rhederlaag (Rhederlaag, 2014).

Figuur 7: Topotijdreis Lathum van 1800 naar 2000

3.2 DORPSANALYSE

In de dorpsanalyse komen verschillende punten naar voren. Het eerste punt is de demografie, het tweede punt is het politiek economische aspect en het derde en tevens laatste punt is het sociaal culturele aspect van Lathum.

3.2.1 DEMOGRAFIE

Lathum is een dorp uit de gemeente Zevenaar. De gemeente Zevenaar heeft in totaal 43.402 inwoners. Daarmee omschrijft CBS de gemeente als matig stedelijk. De bevolkingsdichtheid van de gemeente Zevenaar bedraagt volgens dezelfde cijfers van het CBS ([1] 2018) 469 inwoners per vierkante kilometer. De aangrenzende gemeenten kennen de volgende aantallen (CBS [2], 2018):

- Arnhem: 1607 inwoners per m²
- Berg en Dal: 402 inwoners per m²
- Bronckhorst: 128 inwoners per m²
- Doesburg: 983 inwoners per m²
- Doetinchem: 726 inwoners per m²
- Duiven: 750 inwoners per m²
- Montferland: 337 inwoners per m²

Volgens Alle Cijfers (z.d.) kent Lathum 505 inwoners. Dit aantal is sinds 2013 met 9% gedaald van 555 naar 505. Dit aantal inwoners is vastgesteld door het aantal personen dat op 1 januari 2018 is vastgelegd in het bevolkingsregister. De verdeling tussen man en vrouw is evenwichtig. Zowel de mannen en de vrouwen zijn vertegenwoordigd met 50% van de inwoners. Van deze 505 inwoners zijn er 60 tussen de 0 en de 15 jaar. Ook de groepen 15 tot 25 en 25 tot 45 jaar bestaan beiden uit 60 personen. 210 inwoners van Lathum zitten in de categorie 45 tot 65 jaar. De laatste groep, 65 jaar of ouder, bestaat uit 125 inwoners. Voor Lathum betekent dit dat de grijze druk 33% is. Dit is 1 procentpunt hoger dan de landelijke grijze druk van 32% (CBS [3, 2018). In figuur 8 een grafische weergave van de leeftijdsopbouw.

Aan de hand van de cijfers in grafiek 8 is het mogelijk om de potentiële beroepsbevolking van Lathum te berekenen. De beroepsbevolking bestaat uit alle personen tussen de 15 en 65 jaar. Voor Lathum betekent dit dat 330 inwoners de beroepsgeschikte bevolking vertegenwoordigen. Dit komt neer op 65% van het totaal aantal inwoners van Lathum. In vergelijking met de landelijke cijfers omtrent de potentiële beroepsbevolking ligt dit getal in Lathum tien procentpunten lager. 75% van de landelijke bevolking (CBS [2], 2018) maakt deel uit van de potentiële beroepsbevolking, in Lathum is dit 65% (CBS [4], 2018).

De burgerlijke staat van de inwoners van Lathum is via de Alle Cijfers (2018) ook bekend. Deze is als volgt opgedeeld:

- 48,5% is gehuwd;
- 37,9% is ongehuwd;
- 6,8% is gescheiden;
- 6,8% is verweduwd.

De afkomst van de inwoners van Lathum is voornamelijk autochtoon, namelijk 92,1%. De migranten met een Westerse achtergrond vertegenwoordigen 6,9% van de inwoners. 1% van de inwoners heeft een Niet-Westerse migratieachtergrond (Alle Cijfers, 2018). Een opvallend detail is dat Osama Halabi, een Syrische migrant, dit jaar schutterskoning is geworden van Lathum (De Gelderlander, 2018).

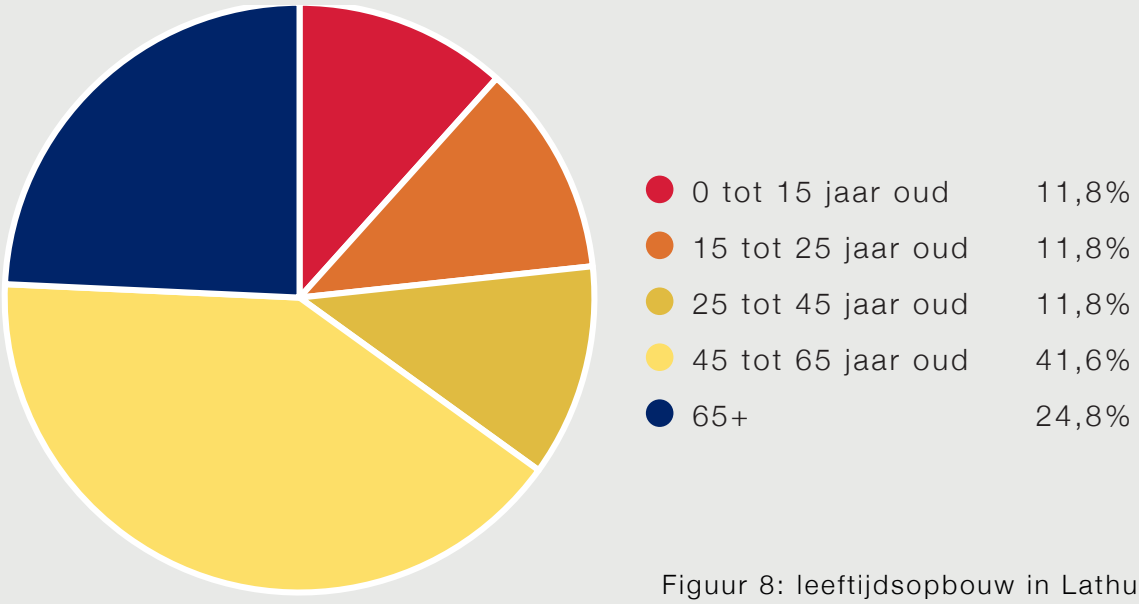

Figuur 8: leeftijdsopbouw in Lathum

3.2.2 POLITIEK-ECONOMISCH

De 505 inwoners van Lathum hebben gezamenlijk een gemiddeld inkomen van €24.600 op jaarbasis. Dit is €200, 0,82%, meer dan het naastgelegen dorp Giesbeek. De gemeente Zevenaar heeft een gemiddeld inkomen van €22.500, dit is 8,5% lager dan het gemiddeld inkomen van Lathum (Alle Cijfers, z.d.). In figuur 9 is een overzicht opgenomen van de gemeente Zevenaar in vergelijking met de provincie Gelderland.

Het laagste GIPIO (gemiddeld inkomen per inkomensontvanger) onder de aangrenzende gemeenten van Zevenaar geldt voor de gemeente Doesburg, ten oosten van de gemeente Zevenaar en het dorp Lathum. Het hoogste GIPIO is terug te vinden in de gemeente Lingewaard. Ten westen van het dorp Lathum en de gemeente Zevenaar.

De inwoners zijn verdeeld over een totaaloppervlakte van 1,38 vierkante kilometer. Dit is verdeeld in 97,2% land en 2,8% water. Op deze 1,38 vierkante kilometer staan in totaal 205 woningen. Deze woningen hadden een gemiddelde WOZ-waarde van €258.000 in 2017. Van deze 205 woningen is 81% koopwoningen, 12% van de woningen zijn huurwoningen van de woningcorporatie Plavei. De overige 7% is bekend op Alle Cijfers (z.d.) als huur-overig. Dit zijn woningen die verhuurt worden door commerciële bedrijven, particulieren en beleggers.

Van alle woningen in Lathum is 99% bewoond en 1% onbewoond. De woningen zijn over het algemeen eengezinswoningen, namelijk 96%. De overige 4% zijn meergezinswoningen. Het merendeel, 91%, van deze woningen zijn gebouwd voor het jaar 2000. 9% van de woningen, het resterende deel, is gebouwd na 2000. Van al deze woningen is 99% bewoond en is 1% onbewoond (Alle Cijfers, 2018).

Het gemiddelde inkomen per inkomensontvanger in de provincie Gelderland

	Laagste waarde: Gemeente Neder Betuwe	€ 20.500
	Hoogste waarde: Gemeente Rozendaal	€ 38.300

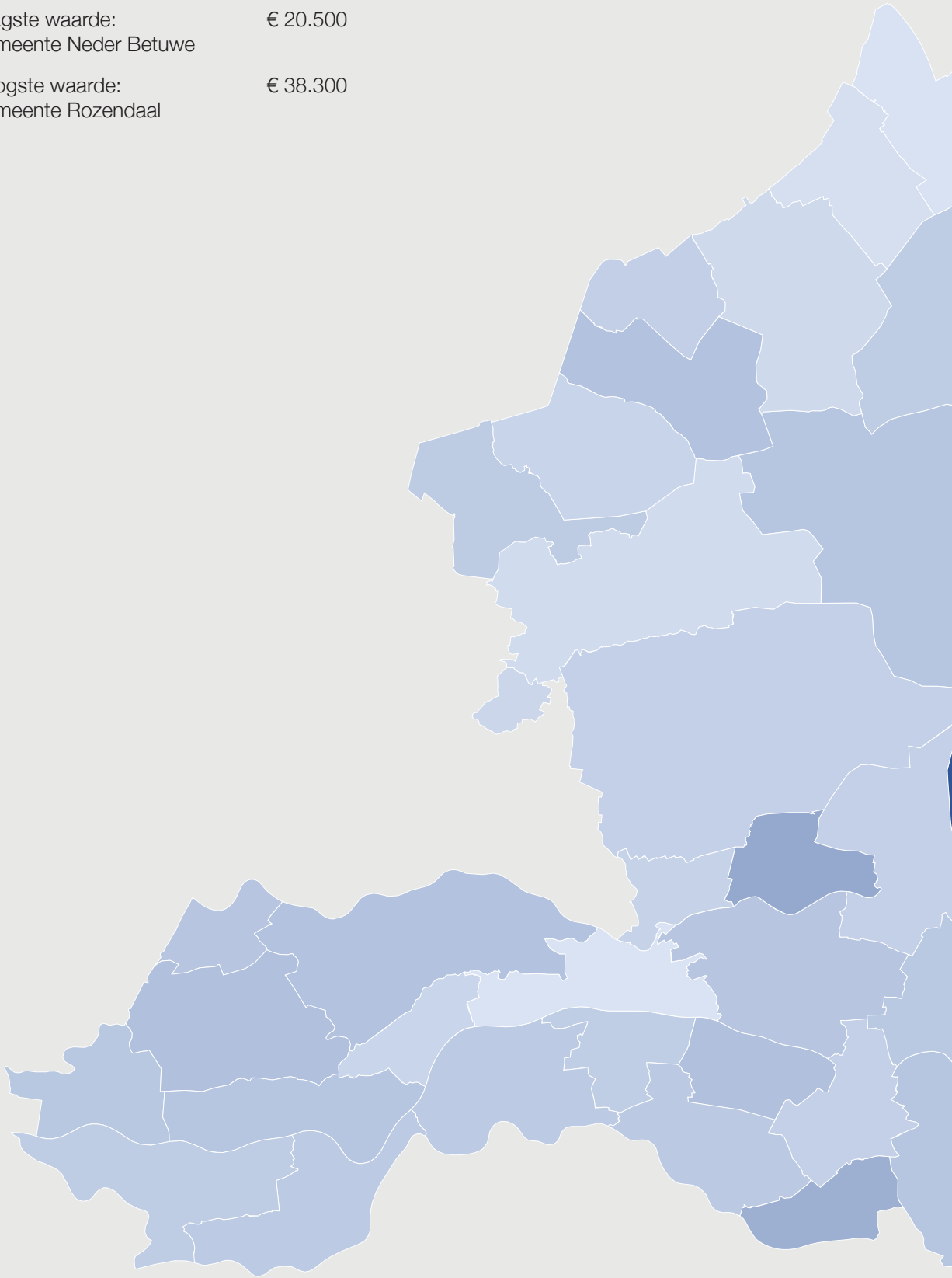

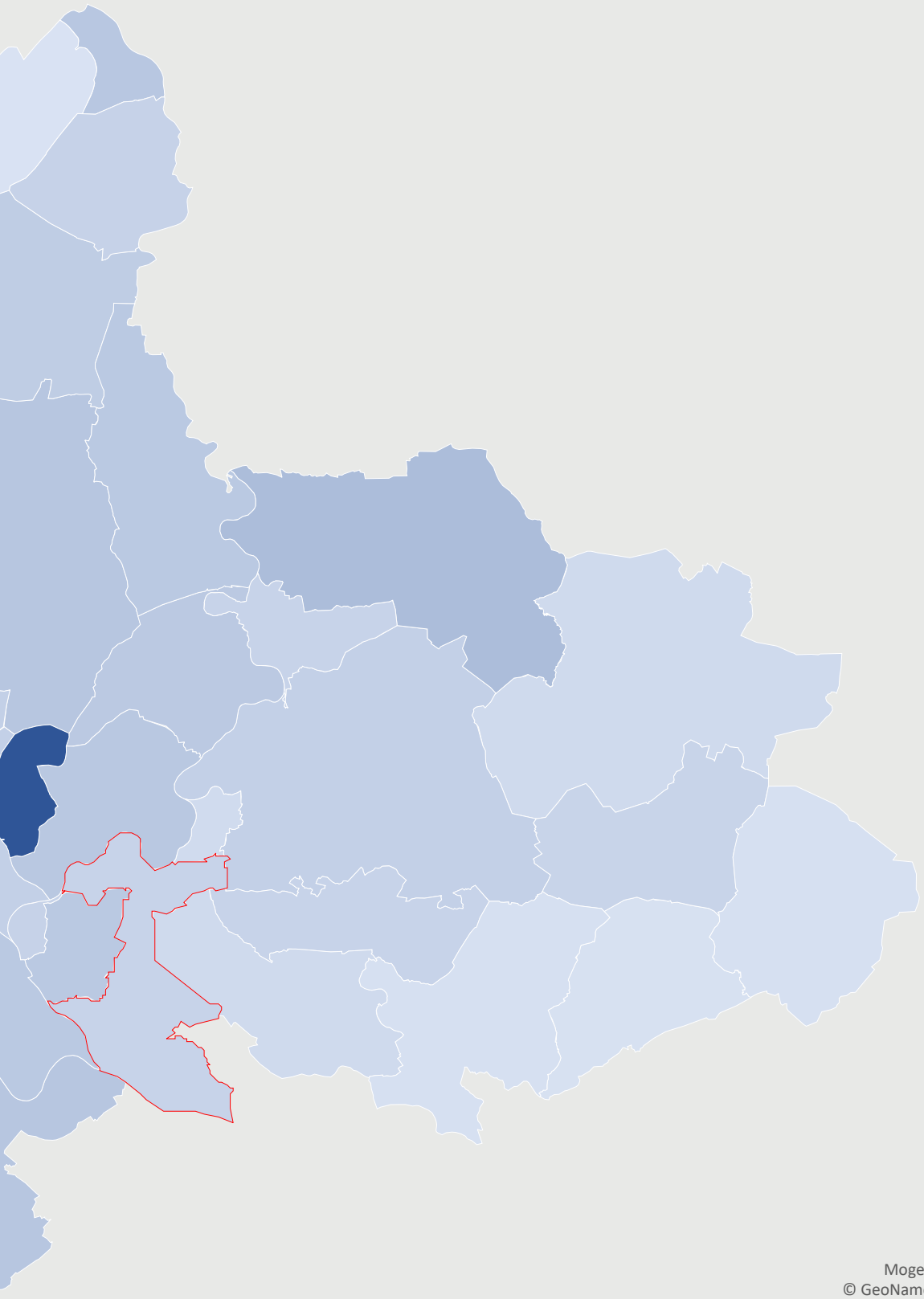

Mogelijk gemaakt met Bing
© GeoNames, Navteq, Wikipedia

Figuur 9: Gemiddeld inkomen in de provincie Gelderland. Gemeente Zevenaar is rood omcirkeld (Alle Cijefers, z.d.)

De gemeenteraad van de gemeente Zevenaar kent 27 zetels. Deze zijn momenteel verdeeld over 8 fracties. De grootste fractie die de huidige termijn in de gemeenteraad zit is de fractie Lokaal Belang (10 zetels). De kleinste fractie in de gemeenteraad is GroenLinks met 1 zetel. In figuur 10 is een overzicht opgenomen van de verdeling van de fractie van de gemeenteraad van de gemeente Zevenaar. In de legenda zijn de kleuren te zien die corresponderen met het vlak in het figuur. Bij de naam van de partij in de legenda staat erachter, tussen haakjes, het aantal zetels dat de partij heeft.

Wanneer we kijken naar de uitslag van de verkiezingen op 15 maart 2017, zijn deze te specificeren naar stemloket. In Lathum was op 15 maart één stemlokaal. Uit de cijfers kan geconcludeerd worden dat in Lathum voor een groot gedeelte rechts c.q. rechtsmidden gestemd wordt. De uitslag in dit lokaal was als volgt (NRC):

- 31,97% stemde VVD
- 14,48% stemde PVV
- 12,3% stemde CDA
- 10,74% stemde D66
- 7,63% stemde SP
- 6,03% stemde PvdA
- 4,7% stemde GroenLinks
- 4,22% stemde PvdD
- 3,5% stemde 50Plus

Uit deze cijfers kan geconcludeerd worden dat in Lathum voor een groot gedeelte rechts c.q. rechtsmidden gestemd wordt. Een mogelijke verklaring hiervoor zou het gemiddeld inkomen in het dorp kunnen zijn. Echter, dit is niet met zekerheid te zeggen.

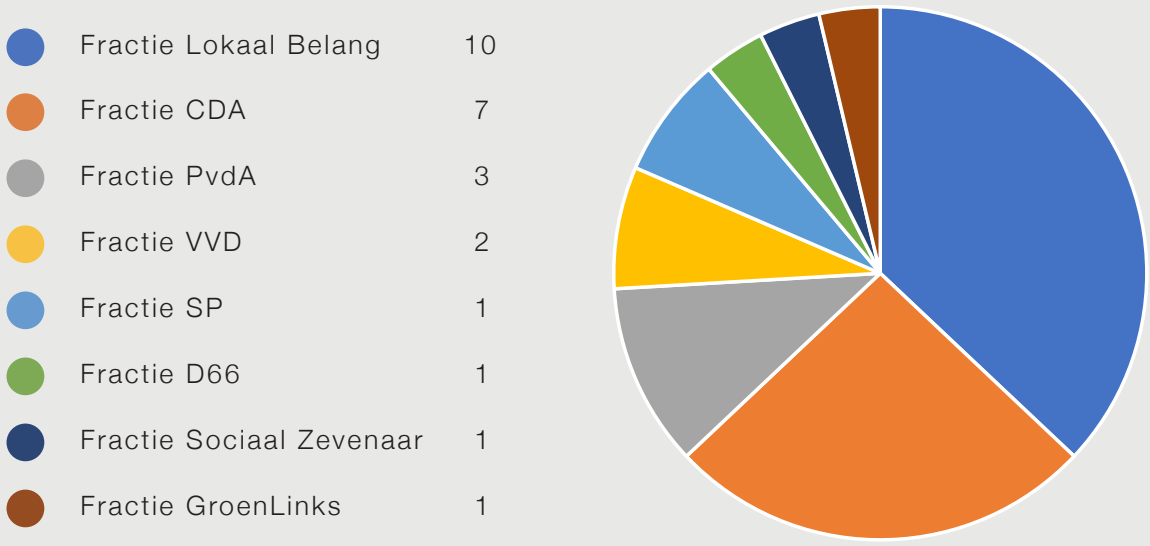

Figuur 10: Verdeling van de gemeenteraad van de gemeente Zevenaar

3.2.3 SOCIAAL CULTUREEL

Niet alleen de ligging van het dorp, de bewoners en de politiek-economische positie in het dorp zijn van belang, maar ook de sociale cohesie in het dorp en de culturele activiteiten die er plaatsvinden zijn van grote betekenis voor de leefbaarheid in een dorp. De sociale ontwikkelingen zorgen er echter voor dat de manier waarop dorpsbewoners hun leven inrichten is veranderd. Vaak zijn veel activiteiten uit het dorp verdwenen en verplaatst naar andere dorpen en steden (Kapma en Ruters, 2013). Dit heeft effect op het culturele leven in dorpen.

In tegenstelling tot andere dorpen kent Lathum een actief verenigingsleven. Veel activiteiten en verenigingen zijn behouden gebleven. Zo zijn er 8 verenigingen die jaarlijks vele activiteiten organiseren. De vereniging Lathumsfeest houdt zich bezig met de organisatie van het jaarlijkse meerdaagse feest. Onderdeel hiervan is het ‘koningsschieten’. Hierbij is het de bedoeling om een houten vogel te schieten, degene die dit lukt wordt voor een jaar koning van Lathum.

Vrienden van de Lathumse school is een stichting die is opgericht als beheerder na de verkoop van de oude onderwijzerswoning. Zij is verantwoordelijk voor het onderhoud van het schoolgebouw. Ook steunt de stichting de school financieel door extra’s te financieren, zoals schoolreisjes en het schoolkamp (Jonkersschool, z.d.)

Ook landelijke feestdagen worden in Lathum gevierd, zo wordt er ieder jaar koningsdag in Lathum gevierd. Dit wordt georganiseerd door stichting Oranje Boven.

Werkgroep Lathum houdt zich primair bezig met het verduurzamen van Lathum en de windmolens die vlakbij Lathum staan.

Stichting Jeugdwerk Lathum houdt zich bezig met het organiseren van activiteiten voor de jeugd. Zo organiseren zij een zeskamp, verschillende spelmiddagen en een ‘club’ waar kinderen iedere woensdag een uurtje spelletjes spelen.

De christelijke vrouwenvereniging Lathum organiseert jaarlijks meerdere activiteiten, zoals workshops, een toneelvoorstelling, lezingen en de kerstviering. Verder heeft Lathum ook een lokale koor- en zangvereniging en een buurtvereniging. Ook wordt er ieder jaar het Dreamfields festival georganiseerd. Dit festival werd in 2018 door ongeveer 25 duizend mensen bezocht. Na Dreamfields volgt Dreampop waar 10 duizend mensen aanwezig zijn (Mulder, 2018).

3.3 OMGEVINGSANALYSE

In deze paragraaf is er beeld van Lathum in zijn context geschetst. Er is een analyse van de huidige situatie in Lathum weergegeven op verschillende stedenbouwkundige aspecten. De conclusies die hieruit komen worden meegenomen voor het vervolg van het project.

3.3.1 LIGGING

Lathum ligt in Oost-Nederland aan de rivier de IJssel, ten noorden van de A12 en ten oosten van de stad Arnhem. Tevens ligt het dorp aan de N338 van Westervoort naar Doesburg en aan de Lathumse plas. De hoofdroute in Lathum is de N-weg: 338. Andere belangrijke routes in Lathum zijn: de Kerkstraat, de Banddijk, de Marsweg en de Muggenwaard.

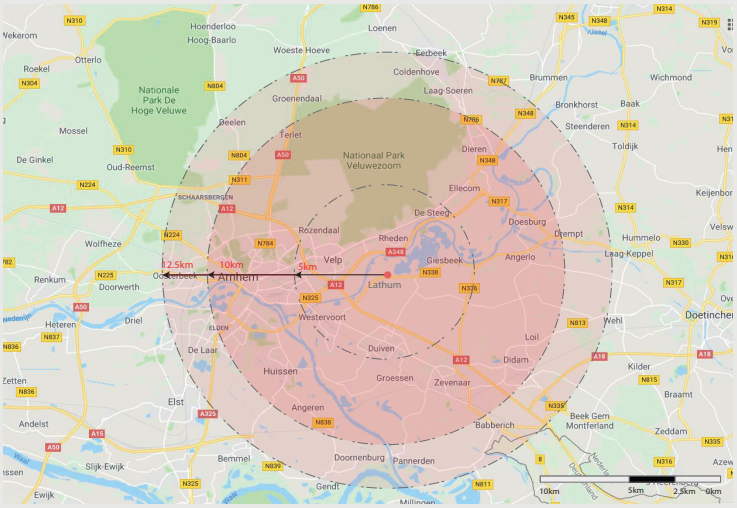

Figuur 11: afstanden ten opzichten van omliggende gebieden

Lathum heeft een goede regionale ligging, zie figuur 11 Dit komt doordat de stad Arnhem op hemelsbreed 10 km van Lathum ligt, ook Doetinchem is met 15 km niet ver weg. Tevens ligt de grens van Duitsland op een afstand van 12,5 km.

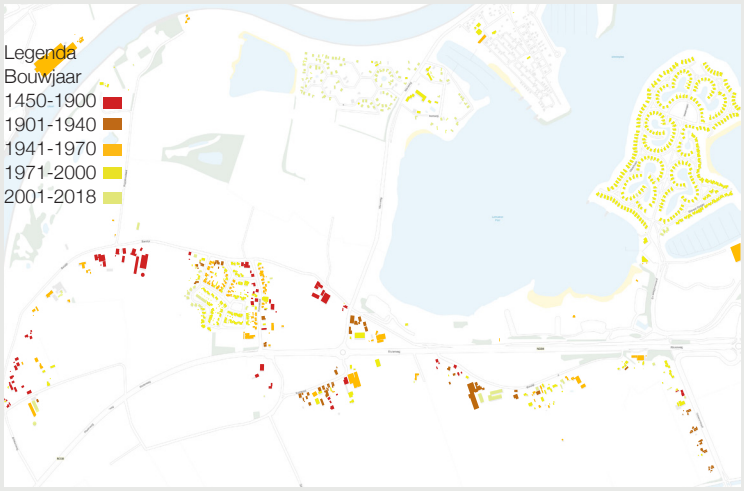

Figuur 12: bouwjaar van de bebouwing in en rond Lathum

3.3.2 BEBOUWING

In Lathum wordt er sinds de middeleeuwen gewoond. Tot op het heden wordt hier nog steeds voornamelijk gewoond. Vanwege de kleine omvang van het dorp zijn er weinig voorzieningen, dit zou bij een aantal bewoners voor belemmeringen kunnen zorgen. In figuur 12 zijn de voorzieningen van Lathum in kaart gebracht.

De woningen in Lathum zijn vooral koopwoningen en een aantal huurwoningen.

Kenmerkend zijn de volgende woningtypologieën: vrijstaande woning, drive- in woning (een woning waarbij de begane grond (gedeeltelijk) een garage is), twee-onder-een-kapwoning en rijtjeswoningen. Daarbij zijn de huizenprijzen vanaf 2013 met 17% gedaald tot aan 2017 met de gemiddelde WOZ-waarde van € 258.000 (Alle Cijfers, 2018). Een ander kenmerk is dat alle woningen een (groene) tuin hebben. Verder bestaat het dorp uit een breed straatprofiel (circa acht meter), veel groen en een goede verhouding openbare- en privéruimte. Deze eigenschappen maken dat Lathum een dorpse en gezellige sfeer heeft.

In dit dorp wonen vooral mensen uit de leeftijdsgroepen 45 tot 65 jaar en gezinnen (Alle Cijfers, 2018). De aanwezige woningen zijn geschikt voor meerpersoonshuishoudens, daarmee zijn er geen woningen voor eenpersoonshuishoudens. Dit maakt dat wonen in Lathum niet toegankelijk is voor ‘‘alle doelgroepen’’. Jongeren (studenten), starters en alleenstaanden komen niet zo snel in aanmerking voor een sociale huurwoning, vanwege de typologie. Een koopwoning kunnen ze niet meestal niet veroorloven. Een optie zou kunnen zijn dat er kleine en betaalbare woningen in Lathum komen.

Figuur 13: Verschillende types woningen in Lathum.

3.3.3 VOORZIENINGEN

Voorzieningen zijn van invloed op de leefbaarheid in steden, kernen en buurten. Lathum is een kleine kern met weinig voorzieningen. Een van de kwaliteiten van Lathum is de omgeving. Echte natuurgenieters zijn in Lathum aan het goede adres. Het prachtig rivierenlandschap en het Lathumse plas is leuk om te wandelen, fietsen, skeeleren, zwemmen, van de natuur te genieten en te recreëren.

In Lathum zijn de volgende voorzieningen aanwezig: een basisschool (de Jonkerschool), ijssalon (IJs & Zo), restaurant (Kommensaal), winkel voor visaas hengelsportartikelen (Holland Baits), watersportwinkel (Rutgers Recreatie), tankstation, strand, campings, kerk, Rijksmonument (Huis te Lathum) en Autorijschool (Wim Kunne).

Veel basisvoorzieningen, die een mens nodig heeft zijn niet op loopafstand. In figuur 14, waarbij het startpunt het dorpshuis (Het Gebouw) in Lathum is, is een overzicht van de afstand naar de dichtstbijzijnde voorziening weergegeven. Het is opvallend dat belangrijke voorzieningen, zoals een huisarts of een supermarkt niet in het dorp aanwezig zijn.

Er zijn een aantal aspecten die het voorzieningenniveau bepalen. Ten eerste de leeftijden van de bewoners. Daarbij bepaalt ook het bevolkingsaantal van Lathum voor een deel het draagvlak (aantal klanten/gebruikers) van de voorzieningen. Van grotere invloed is het gedrag van vragers en aanbieders, dus het consumentengedrag en bedrijfseconomische overwegingen (Van Dam & Verwest, 2006). Indien de vraag naar een bepaalde voorziening groot genoeg is, kunnen er wellicht meer voorzieningen komen in het gebied.

De conclusie is dat er weinig voorzieningen zijn in Lathum. Voor het verdere onderzoek zullen de bewoners van Lathum worden ondervraagd over de wensen en behoeften aan (lokale) voorzieningen.

Figuur 14: impressie van het dorp Lathum

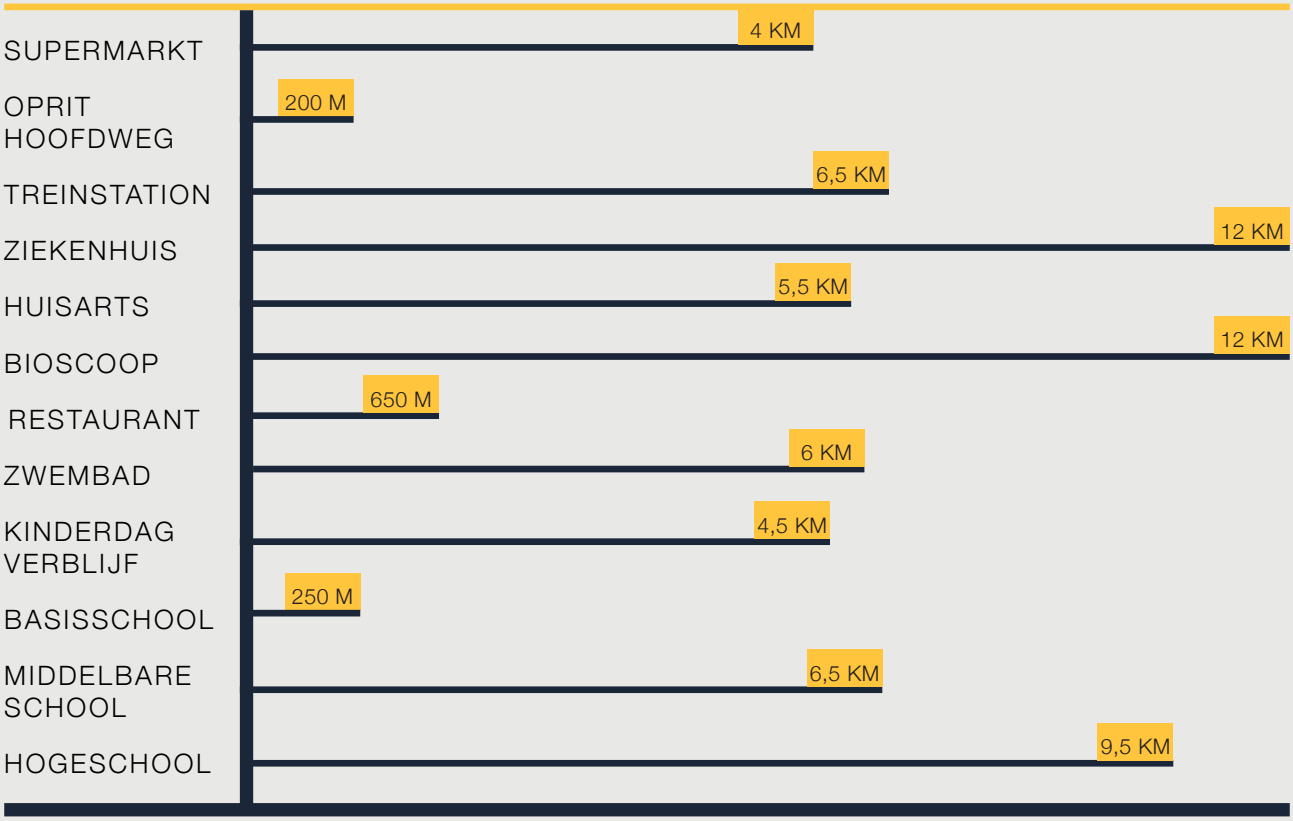

Figuur 15: afstanden tot verschillende voorzieningen

Figuur 16: spreiding van voorzieningen

Strenghts

1. Lathum heeft een goede regionale ligging
2. Recreactiegebied Rhederlaag
3. De groene omgeving in Lathum doet veel goeds aan het dorp
4. Het dorp heeft een aantal voorzieningen
5. De verbondenheid tussen burgers is goed
6. Lathum heeft veel verenigingen
7. Vrijetijdseconomie is een belangrijke economische drager

Opportunities

11. Burgers meenemen in de oplossingen en zelf initiatief laten nemen
12. De hemelsbrede afstand naar Arnhem is klein, hierdoor zijn er veel voorzieningen toch enigszins in de buurt.
13. Toevoegen van kleine en betaalbare woningen
14. Ontmoetingsplek realiseren
15. De windmolenpark Duiven biedt een kans

Weakness

8. Weinig basisvoorzieningen op loopafstand (huisarts, supermarkt). In verhouding met jongeren wonen er veel ouderen in Lathum.
9. De woningen hebben een hoge woningwaarde en een eenzijdige woningtypologie. Wonen in Lathum is niet toegankelijk alle doelgroepen
10. 'S nachts is Lathum met OV slecht bereikbaar

Threats

16. Gedrag van (toekomstige) inwoners veranderd, gebruik in voorzieningen
17. Vertrek van jongeren uit Lathum, toename vergrijzing
18. Ouderen kunnen niet meer zelfstandig thuis blijven wonen
19. Arnhem is een concurrent van Lathum
20. Op termijn leegstaande woningen
21. Weinig werkgelegenheid in het dorp
22. Starters komen moeilijk aan een woning
23. De Ds. Jonkerschool dreigt te sluiten

Figuur 17: SWOT-analyse

3.4 SWOT-ANALYSE

In deze SWOT- analyse komen de bevindingen naar voren die tot nu toe zijn opgehaald. De SWOT-analyse bestaat uit sterktes en zwaktes van het dorp en kansen en bedreigingen in de markt. In figuur 17 is een overzicht van de analyse weergegeven.

3.4.1 STERKTES

1. Uit de omgevingsanalyse blijkt dat Lathum een goede regionale ligging heeft. Dorpen met een kleine fysieke afstand naar de stad hebben voordelen: de vergrijzing is lager, de tevredenheid met de leefomgeving en de kwaliteit van leven zijn hoger (RTL Nieuws, 2017).

2. Rhederlaag is een recreatiegebied waar men onder andere zelfstandig kan fietsen, varen, wandelen en zwemmen. Via Sportex Outdoor Events, gelegen aan de Bandijk 2 in Lathum kan men veel andere soorten sporten beoefenen (Rhederlaag, z.d.).

3. De groene omgeving heeft voor Lathum veel voordelen: groen vermindert de kans op wateroverlast, is verkoelend in de zomer, zorgt voor het vergroten van de biodiversiteit, resulteert in een hogere woningwaarde, zorgt voor meer sociale cohesie en een vergrote gezondheid en welzijn. Marian Stuiver, programmaleider Metropolitan Solutions, vind dit een essentieel thema voor de toekomst. Volgens haar kan de manier waarop de openbare ruimte is ingericht bijdrage aan de sociale cohesie en levenskwaliteit van inwoners. De verpaupering, overlast en criminaliteit in het dorp wordt door herkenning en contacten/netwerken onder bewoners verminderd. Onderzoeker Jan Vreke: “Informele sociale controle is hierbij een belangrijke factor: Condities die van invloed zijn op de sociale cohesie in een buurt, zijn (1) het aantal ontmoetingsplekken in een buurt, (2) de laagdrempeligheid van contacten tussen buurtbewoners en (3) de motivatie van buurtbewoners om te investeren in relaties in de buurt.” Daarbij vergroot een groene omgeving de gezondheid en welzijn van bewoners (Wageningen university & Research, z.d.).

Indien mensen zich prettiger voelen, weinig last hebben vast stress, zijn ze gezonder en productiever. Verder maakt een groene omgeving het aantrekkelijker om in te bewegen. In het Nationale Preventie Akkoord komt naar voren dat er meer aandacht wordt besteed op preventie van ziekte, meer bewegen draagt dus bij aan een betere gezondheid en aan dit akkoord. Daarbij laten Nederlandse onderzoekers zien dat mensen, die leven in een woonomgeving met meer groen gezonder zijn. Kinderen die leven in een groen woonomgeving hebben volgens Wageningen University & Research (z.d.) 15% minder overgewicht.

4. Voor een dorp van 505 inwoners heeft Lathum een redelijk aantal voorzieningen, namelijk: een basisschool (de Jonkersschool), ijssalon (IJs & Zo), restaurant (Kommensaal), winkel voor visaas hengelsportartikelen (Holland Baits), watersportwinkel (Rutgers Recreatie), tankstation, strand, campings, kerk, Rijksmonument Huis te Lathum (Alle Cijfers, 2018).

5. In een kleine kern, zoals Lathum is over het algemeen de verbondenheid tussen inwoners groter dan in grotere steden, omdat men elkaar sneller kent. Zoals Bea Schouten (persoonlijke communicatie, Gedeputeerde bij Provincie Gelderland, 21 november 2018) op de studiedag van de toekomst van het platteland vertelde: ‘’In kleine kernen moeten we de mens centraal stellen, inwoners zullen met elkaar samenwerken en hun krachten bundelen.”

6. Lathum heeft veel verenigingen, dit zou kunnen betekenen dat leden van verenigingen veel contact hebben met elkaar en vanuit deze verenigingen, burgerinitiatieven van start kunnen gaan.

7. Vrijetijdseconomie is een belangrijke economische drager in Lathum. Er wordt veel gedaan aan recreatie, twee vakantieparken en Sportex Outdoor Events zijn aanwezig.

3.4.2 ZWAKTES

8. In het dorp zijn weinig basisvoorzieningen, zoals een supermarkt of huisarts, op loopafstand (Google Maps, 2017). Door de vergrijzing in Lathum is het aannemelijk dat de mobiliteit onder de groep 65 jaar en ouder afneemt. Het gevolg daarvan is dat de voorzieningen voor deze groep lastiger te bereiken is. Regiovervoer, vrijwilligers of familieleden zouden daarin een oplossing kunnen bieden.

9. Uit de omgevingsanalyse blijkt dat er veel woningen zijn voor meerpersoons-huishoudens, daarmee zijn er geen woningen voor eenpersoonshuishoudens. Dit zorgt, samen met een gemiddelde WOZ-waarde van €258.000 in 2017 (Alle Cijfers, z.d.), voor een niet toegankelijke woningmarkt voor starters, studenten of alleenstaanden. Daarbij is het overgrote deel in Lathum koopsegment. Mogelijke oplossingen zijn dat er een ander typologie wordt toegevoegd en/of een groter aanbod van sociale woningbouw komt, zodat het voor meerdere doelgroepen mogelijk is om hier te wonen.

10. De huidige dienstregeling van Breng, busritten van en naar Lathum, maakt het moeilijk voor jongeren om na 12 uur nog thuis te komen na een avond uitgaan (9292, 2018).

3.4.3 KANSEN

11. De leefbaarheid in een dorp wordt vergroot wanneer de meningen van burgers meegenomen worden in de toekomstvisie en er ruimte is voor bewoners om zelf initiatief te nemen. K. Leidelmeijer van het bureau RIGO Research en Advies zegt hier meer over: ‘’De sociale dimensie is niet voor niets een van de meest bepalende factoren in de leefbaarheid zoals bewoners die ervaren. Variërend van ´vreedzame co-existentie´ tot sociale cohesie; de wijze waarop bewoners met elkaar omgaan heeft een grote invloed op de leefbaarheid. Een van de factoren in de sociale dimensie van buurten - en een waarvan wordt verwacht dat die in belangrijke mate bijdraagt aan de leefbaarheid - is ‘buurtparticipatie’.’’ In dit citaat wordt er verwezen naar buurten, maar dit geldt ook voor dorpen of steden. De leefbaarheid in een wijk, dorp of stad wordt ook bepaalt door de verbondenheid tussen burgers. Wanneer inwoners elkaar helpen en in actie komen wanneer er problemen zijn, vergroot dit de ervaren leefbaarheid (Leidelmeijer, 2012).

12. De korte (fysieke) afstand naar Arnhem zorgt dat veel voorzieningen goed te bereiken zijn. Dit zorgt voor volgens RTL Nieuws (2017) voor een betere kwaliteit van leven dan dorpen met een grote fysieke afstand naar de stad. In Arnhem is er een groot divers aanbod aan voorzieningen. Vanwege de vergrijzing zou de mobiliteit op korte- en/of lange termijn in Lathum kunnen verslechteren. Vaak zijn ouderen dan afhankelijk van verplaatsingen door derden. Door cocreatie onder bewoners te vergroten zal men wellicht samen deze opties meenemen in het leefbaar maken van dit dorp en kunnen zij een oplossing bieden voor dit (toekomstige) probleem.

13. Het toevoegen van (betaalbare) woningen zorgt voor een breder aanbod voor alle doelgroepen, zoals starters, studenten of alleenstaanden. Dit maakt dat het dorp meer diversiteit aan woningen en inwoners krijgt. Hierdoor groeit waarschijnlijk het aantal inwoners. Meer inwoners resulteert in een groter draagvlak van voorzieningen, dit heeft invloed op de leefbaarheid (Van Dam & Verwest, 2010). De voorzieningen die er nu zijn hebben een grotere kans om te blijven bestaan. De bekende journalist en activist, Jane Jacobs is ook een voorstander van gebieden met daarin een groot diversiteit van inwoners, functies en woningtypologie. Volgens Jacobs zorgt deze diversiteit voor een bevordering van levendigheid, creativiteit, veiligheid en sociale interactie (Helleman, 2016).

14. In Lathum is er geen plek in de openbare ruimte of in een openbaar gebouw voor ongedwongen ontmoetingen. De verwachting is dat de dorpsbewoners een plek missen waar ze elkaar kunnen ontmoeten, de zogeheten ‘third places’. Zoals Monique Kremer (persoonlijke communicatie, 10 oktober 2018), Bijzonder Hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam, zei op Expeditie Begonia in Amersfoort: “Ontmoeten is geen moeten”. Een third place is, naast de first place (thuisomgeving) en de second place (werkomgeving), een uitnodigende ruimte waar sociale ervaringen gedeeld kunnen worden in het gezelschap van gelijkgestemde personen (Dzubak, z.d.). Wanneer deze third places bewerkstelligd kunnen worden, is de verwachting dat het dorp zal gaan bloeien en dat initiatieven op het gebied van leefbaarheid gezamenlijk van de grond kunnen, en gaan, komen.

15. De windmolenpark Duiven biedt een kans voor gebiedsontwikkeling in Lathum. Erik Metz (persoonlijke communicatie, 8 oktober 2018), deelnemer dorpsraad, zei dat het landelijk is afgesproken dat wanneer windmolens in een gebied worden geplaatst een gedeelte van de opbrengsten ook ten goede moeten komen aan dit gebied.

3.4.4 BEDREIGINGEN

16. Het gedrag van inwoners zou in de toekomst kunnen veranderen, bijvoorbeeld in het gebruik van voorzieningen. Wanneer inwoners behoefte hebben aan andere voorzieningen dan er momenteel in Lathum aanwezig zijn, zullen zij mogelijk vertrekken uit het dorp.

17. Vertrek van meer jongeren uit Lathum en toename vergrijzing. Vergeleken met de jongeren blijven er in verhouding veel ouderen achter in de dorpen, er zijn minder helpende handen en het inwonertal daalt, waardoor er minder draagvlak is voor voorzieningen.

18. Vanwege de toenemende vergrijzing en de bijkomende gezondheidsklachten kunnen ouderen in de toekomst mogelijk niet meer zelfstandig thuis blijven wonen. Indien ouderen niet meer zelfstandig thuis kunnen blijven wonen hebben zij aangepaste woningen en/of extra zorg en hulp nodig. Als dit niet in het dorp gefaciliteerd wordt, zullen ouderen vertrekken en naar een woonomgeving verhuizen, waar zij ondersteund en geholpen worden. Uit persoonlijke communicatie met mevrouw Berends (12 november 2018) is ook gebleken dat ouderen uit het dorp wegtrekken.

19. Arnhem is mogelijk een concurrent van Lathum. De stad valt onder de Gemeente Arnhem en zij hebben andere belangen dan de gemeente Zevenaar, waarvan Lathum een onderdeel is. Zo heeft Arnhem meer werkgelegenheid, voorzieningen (aanwezigheid van de Hogeschool van Arnhem/Nijmegen) en groter inwonertal dan Lathum. Dit is aantrekkelijk voor jongeren. De directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau laat aan het RTL-nieuws weten wat we kunnen gaan verwachten: ‘’Nederland verstedelijkt.

Met name jonge en hoogopgeleide mensen trekken naar de stad – en anders dan voorheen gaan ze niet zo snel meer terug naar het platteland. Het economisch verkeer in de stad neemt toe, evenals de werkgelegenheid. Ondertussen vergrijst ons land in rap tempo en die vergrijzing gaat harder in de provincie dan in steden. Sommige dorpen verpauperen nu al, gemeentebesturen zitten soms met de handen in het haar'' (RTL Nieuws, 2017).

20. Indien inwoners van Lathum vertrekken uit het dorp zal er leegstand in Lathum zijn. Het imago van het dorp zal dan verslechteren.

21. In Lathum is voornamelijk werkgelegenheid in de vrijetijds- en agrarische sector. Men moet dus voor werk in alle andere werksectoren naar een andere gemeente reizen met fiets en vooral met de auto of openbaar vervoer. Dit zou kunnen betekenen dat men overdag niet aanwezig is in Lathum en dit heeft invloed op de leefbaarheid van het dorp.

22. Aangezien de woningwaarde hoog is in Lathum, is het voor starters lastig om een woning te kopen in Lathum, omdat ze geen hoge hypothecaire lening kunnen krijgen (Alle Cijfers, z.d.). Voor starters kan wonen in Lathum aantrekkelijk worden gemaakt maken d.m.v. startersleningen.

23. De sluiting van de protestants-christelijke Ds. Jonkersschool in Lathum is een bedreiging. Zo is de school twee jaar geleden bijna gesloten. Toen de school in moeilijkheden verkeerde, heeft De Wiekslag in Duiven een subsidie van 25.000 euro gegeven voor noodzakelijke aanpassingen aan het gebouw. De school werd weer geopend en daarmee hebben de Lathummers er weer vertrouwen in, ook omdat het aantal leerlingen stijgt (Omroep Gelderland, 2018).

3.5 BEVINDINGEN

Zoals uit de omgevingsanalyse blijkt heeft Lathum een gunstige regionale ligging. De nabijheid van een snelle verbinding naar andere regio's in het land, de A12, maar ook een regionale verbinder de N338, maakt dat Lathum goed bereikbaar is. Daarnaast is er met de aanwezigheid van veel natuur (Koppenwaard en het recreatiegebied Rhederlaag) de mogelijkheid voor inwoners en/of toeristen om zelfstandig activiteiten uit te voeren zoals fietsen, varen, wandelen en zwemmen. Tevens zijn er vanuit de wetenschap ook veel onderbouwingen van de voordelen van de aanwezigheid van veel natuur. Dit blijkt ook uit punt drie van de SWOT-analyse. Door het kleine karakter van Lathum, is de onderlinge verbinding tussen inwoners ook sterker dan in een grote stad als Arnhem. Dit komt ook naar voren in het aantal verenigingen die het dorp heeft.

Naast positieve punten, komen in dit hoofdstuk ook een aantal zwakkere punten aan bod. Zo is er weinig variatie in het woningaanbod en is de WOZ-waarde (€258.000) van het woningaanbod ook aan de hoge kant. Dit maakt het voor jongeren, studenten en starters lastig om een (betaalbare) woning te vinden, terwijl deze doelgroep in het dorp nodig is om de school haar bestaansrecht te laten behouden.

Echter, blijkt ook dat er mogelijkheden liggen om te groeien. De aanwezigheid van Arnhem zorgt dat er veel voorzieningen goed te bereiken zijn. Daarnaast is er veel fysieke ruimte om uit te breiden met (betaalbare) woningen. Hierdoor kan de doelgroep, jongeren, studenten en starters, zich vestigen in Lathum. Ook liggen er in het dorpsgebouw, genaamd 'Het Gebouw' mogelijkheden om ongedwongen ontmoetingen een kans te geven. Dit wordt ook genoemd in punt 14 van de SWOT-analyse.

De keerzijde van kansen, is dat er ook bedreigingen zijn. Door een groeiende wens naar voorzieningen is er de mogelijkheid dat inwoners vertrekken uit het dorp. Wanneer er veel wat jongere inwoners vertrekken, treedt een sterke vergrijzing op. De aantrekkelijkheid van Arnhem, als concurrent van Lathum, zorgt ervoor dat deze jongeren eerder vertrekken. Daarnaast is de hoge woningwaarde een drempel voor de jongere doelgroep, de jongeren, studenten en starters, om een woning te kunnen kopen in Lathum. Uit de dorpsanalyse blijkt dat er van alle woningen maar 12% een huurwoning is. Hier liggen voor dezelfde doelgroep dus ook weinig kansen.

Lathum is een aantrekkelijk dorp voor mogelijke inwoners vanwege de aanwezigheid van veel groen en de relatieve rust in het dorp. Door de eerder genoemde dreigingen is het van belang om te focussen op het aantrekken van een jonge doelgroep, die de Jonkersschool kunnen voorzien van hun leerlingen.

Figuur 18: Het Gebouw te Lathum

Figuur 19: huizen met gele afwerking te Lathum

04 LEEFBAARHEID IN LATHUM

Het begrip leefbaarheid is zeer breed en absoluut niet eenduidig. Om deze reden is verdieping in literatuur vereist. Dit hoofdstuk geeft uitsluitsel over wat leefbaarheid inhoudt en wat dit betekent voor Lathum.

4.1 LEEFBAARHEID

De definitie van leefbaarheid is niet eenduidig. De definitie leefbaarheid kan op diverse manieren worden geïnterpreteerd, namelijk als kosmos, biotoop, fysieke omgeving, sociale omgeving, werkomgeving of woonomgeving (Veenhoven, 2000). Dit sluit aan bij de algemene definitie zoals gesteld in de Van Dale (1997) “geschikt om erin of ermee te kunnen leven”. Leefbaarheid is dus een uitspraak over de relatie van een subject (een organisme, een persoon of een gemeenschap) en de omgeving. Dit kan van toepassing zijn op verschillende schalen; de leefbaarheid van een konijnenhok, de leefbaarheid van de wereld. De term ‘geschiktheid’ heeft vaak betrekking op een minimale waarde, voldoende, maar niet veel meer dan dat. Een leefbare wijk lijkt daarmee eenzelfde kwaliteitsniveau te duiden als een eetbaar diner of een leesbaar boek (van Dorst, 2005).

In dit onderzoek is ervoor gekozen om naar leefbaarheid te kijken als woonomgeving. Het gaat hierbij om de bewoonbaarheid van Lathum. Deze conclusie geeft echter nog geen concrete definitie van leefbaarheid die betrekking heeft op dit onderzoek, maar een richting. Definities van leefbaarheid die meer gericht zijn op de woonomgeving zijn onder ander die van de Straat en Bron (1998). Zij beschrijven leefbaarheid als ‘het welbevinden van bewoners en gebruikers over (de fysieke, sociale en milieukenmerken van) de woon- en leefomgeving’. Newman schreef in 1999: ‘liveability is about the human requirement for social amenity, health and well-being and includes both individual and community well-being’. Volgens de leefbarometer (2018) kan leefbaarheid echter het beste beschreven worden als de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die er door de mens aan worden gesteld.

Voor dit onderzoek is ervoor gekozen om leefbaarheid te definiëren als de mate waarin de leefomgeving aansluit bij de voorwaarden en behoeften die er door de mens aan worden gesteld (leefbarometer, 2018). Deze definitie geeft een duidelijk kader en kent 100 indicatoren die gezamenlijk een goed beeld over leefbaarheid kunnen geven.

Volgen Steenbekkers (2017 ervaren de bewoners van dorpen die over het algemeen meer welgestelden en minder inwoners met een achterstand hebben het dorp als leefbaarder dan inwoners van andere vergelijkbare dorpen. Dit ongeacht de eigen sociaal-economische positie van deze inwoners. Het logische gevolg is dat wanneer sociaal-economische achteruitgang plaatsvindt, de inwoners het dorp als minder leefbaar ervaren. Inwoners van de meer welvarende dorpen ervaren ook meer emotionele en sociale binding in het dorp (Steenbekkers, Vermeij, & van Houweling, 2017).

Dorpen met veel welgestelden en weinig achterstand kennen een hogere leefbaarheid dan dorpen met minder welvarende inwoners. Bewoners van de meer welvarende dorpen ervaren ook meer emotionele binding en sociale cohesie. Het is dus reëel te verwachten dat een sociaal-economische achteruitgang ten koste zou gaan van de leefbaarheid en de sociale samenhang. Het aantal ouderen in een dorp vertoont volgens Steenbekkers (2017)

geen relatie met de leefbaarheid en emotionele of sociale binding die de inwoners ervaren in het dorp. Dorpen met relatief veel ouderen, wat in Lathum het geval is, hebben minder contact dan in dorpen waar de gemiddelde leeftijd lager ligt. Daarnaast doen bewoners van welvarende dorpen minder vaak vrijwilligerswerk (Steenbekkers et al., 2017).

4.1.1 BEWONERS

Ongeveer 30% van alle Nederlanders woont op het platteland. In tegenstelling tot de snelgroeiende stedelijke bevolking in Nederland, vooral in de Randstad, heeft het platteland sinds 2010 te maken met een bevolkingsafname. De trek van jongeren naar de stad was er altijd al, maar heeft in de loop van de tijd geleid tot toenemende verschillen in ontgroening, vergrijzing en opleidingsniveau. Zo hebben bewoners van de afgelegen dorpen gemiddeld een lager opleidingsniveau dan die van dorpen bij de stad: het aandeel hoogopgeleiden is er structureel ongeveer 5 procentpunt kleiner. De kleine dorpen bij de stad lijken aan hoogopgeleiden te winnen, terwijl de groei in de andere dorpen (en de stad) wat stagneert (Steenbekkers et al., 2017).

Dorpen dichterbij de stad krimpen minder snel dan afgelegen dorpen. Het aandeel vitale ouderen (65-74-jarigen) is in alle typen dorpen ongeveer even groot, maar in de kleine dorpen groeit de groep kwetsbare ouderen sneller dan de groep vitale ouderen. Dit kan in de toekomst zorgen voor een disbalans tussen de vraag naar ouderenzorg en het aanbod daarvan. Jongvolwassenen wonen vaker in de grote dorpen bij de stad dan in de andere dorpen. In het verleden is het aandeel jongvolwassenen op het platteland flink gedaald, maar inmiddels is dit gestagneerd. Dorpen op het platteland hebben ongeveer een aandeel van jongvolwassenen van 14%. Deze verandering van leeftijdsopbouw heeft effect op de vraag naar voorzieningen en de leefbaarheid in het dorp (Steenbekkers et al., 2017).

4.1.2 VOORZIENINGEN

Wanneer er gesproken wordt over leefbaarheid in dorpen, wordt er vaak gedacht aan de voorzieningen. Dorpen in krimpgebieden hebben over het algemeen iets meer voorzieningen dan andere dorpen, maar tussen 2009 en 2013 nam dit aantal wel sneller dan gemiddeld af. Dorpen in krimpregio's die dicht bij de stad liggen verloren vooral bakkers en slagers. Dorpen in afgelegen krimpregio's verloren ook deze winkels, maar daar raakten ze ook de laatste basisschool, café of de supermarkt kwijt. Desondanks gingen dorpsbewoners hun dorpen tussen 2011 en 2014 niet als minder leefbaar ervaren. De leefbaarheid wordt in deze regio's wel iets minder ervaren als in andere dorpen, maar dorpsbewoners zijn het erover eens dat het eerder beter wordt dan dat het verslechterd. Wanneer bewoners wel een verslechtering van de leefbaarheid beleven, dan wordt het verdwijnen van voorzieningen het meest genoemd. Inwoners die een vooruitgang ervaren schrijven dit vaak toe aan de lokale mentaliteit en de sociale cohesie in het dorp. Zowel de sociale samenhang als de inzetbereidheid van dorpsbewoners is niet afgenomen. Bewoners van dorpen in krimpregio's zetten zich juist vaker in dan bewoners van andere dorpen (Steenbekkers et al., 2017).

De aanwezigheid van voorzieningen vertoont een positieve samenhang met de ervaren leefbaarheid, de emotionele binding en de sociale samenhang van het dorp. De afstand van deze voorzieningen is voor leefbaarheid bepalend. Voor de emotionele binding en de sociale cohesie is het alleen van belang of ze aanwezig zijn in het dorp of niet. Bovenstaande bevindingen zorgen ervoor dat het gevoel dat een eventuele sociaal-economische achteruitgang, voortschrijdende vergrijzing en een verdere afname van het aantal voorzieningen, ten koste kunnen gaan van de leefbaarheid en sociale vitaliteit in dorpen alleen maar meer wordt gevoed (Steenbekkers et al., 2017).

Het vertrek van jongeren en jongvolwassenen naar de stad zorgt ervoor dat dorpen niet alleen jongeren maar ook de kinderen die ze in de toekomst gaan krijgen verliezen. Deze ontgroening heeft gevolgen voor het lokale onderwijs en het verenigingsleven. De komende jaren zullen honderden dorpsscholen zullen moeten sluiten. Daarnaast vergrijst de bevolking van dorpen. Deels is dit te wijten aan de ontgroening, aangezien het vertrek van de jongeren de gemiddelde leeftijd in het dorp laat stijgen. Deels ligt dit aan de langere levensverwachting. Dit leidt op termijn tot minder inwoners. Deze bevolkingsdaling zorgt voor leegstand van zowel woningen en winkels. Ook zorgt het voor het verdwijnen van andere voorzieningen (Hospers, Kruidhof & van Lochem, 2013).

Ook sociale ontwikkelingen zetten de dorpsgemeenschap onder druk. Zo is het autobezit onder dorpsbewoners toegenomen, waardoor de mobiliteit van de inwoners is gestegen. Vrijwel dagelijks pendelen ze naar de stad. Bovendien maakt het dorp intussen deel uit van de virtuele wereld van mobieltjes en internet. In deze wereld is fysieke nabijheid niet belangrijk en draait het om gedeelde interesses. Via het internet is elk dorp met de ‘global village’ verbonden. Dit zorgt ervoor dat dorpsbewoners in hun opvattingen steeds meer op stedelingen gaan lijken. Het betekent ook dat het steeds minder vanzelfsprekend wordt om een bijdrage aan de lokale gemeenschap te leveren. Tenslotte hebben dorpen te maken met een terugtrekkende overheid. Vooral in krimpgebieden zorgt dit ervoor dat de betaalbaarheid van voorzieningen steeds meer onder druk komt te staan. Steeds vaker werken gemeenten vanuit het principe ‘vraag niet wat de gemeenschap voor u kan doen, maar wat u voor de gemeenschap kunt doen’. Rijksoverheid, provincie en gemeente leggen de bal steeds meer bij de dorpsbewoners. Ze moeten zich over de toekomst van hun dorp uitspreken en dienen hun plannen in een dorpsvisie te vertalen. Ook moeten ze aangeven met welke partijen ze die plannen willen uitvoeren. Dit terwijl uiteindelijk de gemeente de beslissingen neemt (Hospers, 2013).

4.1.3 DORPSBINDING

Waar dorpsbewoners in het verleden op elkaar aangewezen waren en gebonden waren aan hun dorp, zijn ze nu steeds meer mobiel. Dit zorgt ervoor dat zij in grote mate zelf invulling kunnen geven aan de manier waarop zij met hun dorp verbonden zijn. Volgens de theorie van Vermeij & Gieling (2016) kan er op zowel sociale, landschappelijke, culturele als functionele binding onderscheid tussen dorpsbewoners worden gemaakt. Zij onderscheiden hierin zeven groepen, hieronder genoemd in volgorde van veel naar weinig dorpsbinding:

- ‘Traditioneel gebonden’ bewoners (14% van alle bewoners) hebben meestal meer contacten in het dorp dan erbuiten. Deze gemiddeld oudere, laagopgeleide bewoners hebben daarbij een relatief sterke culturele en landschappelijke binding. Onder hen zijn veel oorspronkelijke inwoners en kerkelijke bewoners.
- ‘Sociaal gebonden’ bewoners (9%) hebben eenzelfde sterke sociale binding en zijn vaak in het dorp geboren en getogen. Anders dan ‘traditioneel gebonden’ bewoners ervaren zij weinig landschappelijke, culturele en functionele binding en zijn ze overwegend jong.
- ‘Sociale rustzoekers’ (25%) hebben ook veel contacten in het dorp, maar minstens evenveel contacten buiten het dorp. Verder hebben zij een sterke landschappelijke binding, vaak een middelbare leeftijd en een lange geschiedenis in het dorp.
- ‘Goede bekenden’ (17%) hebben eveneens veel contacten in het dorp, zonder sociaal gezien sterk op het dorp georiënteerd te zijn. Deze groep heeft geen sterke landschappelijke binding. Iets vaker dan gemiddeld zijn zij vrouw en ouder van thuiswonende kinderen.

- ‘Rustzoekers’ (24%) hebben weinig contacten in het dorp, maar de landschappelijke binding van deze groep is sterk. Onder deze groep zijn veel nieuwe bewoners, hoogopgeleiden en bewoners van middelbare leeftijd.
- ‘Ongebonden’ bewoners (9%) hebben eveneens weinig contacten in het dorp. Ze wonen relatief kort in het dorp, zijn relatief vaak alleenstaand en hebben vaak een laag inkomen.
- ‘Rustmijders’ (2%) vormen een kleine groep. Het zijn vooral jonge bewoners die ‘het landschap’ en ‘rust en ruimte’ niet positief waarderen.

4.1.4 VRIJWILLIGERS

Uit interviews bleek dat vrijwilligers een cruciale rol in het verenigingsleven van een dorp spelen. Het is echter lastig om vrijwilligers te werven. Vaak zijn het dezelfde mensen die het vrijwilligerswerk uitvoeren en zo in veel verschillende organisatie vrijwillig aan de slag zijn. Dit is een probleem wanneer er veel georganiseerd moet worden. Wanneer alleen deze mensen verantwoordelijk zijn voor het vrijwilligerswerk binnen een dorp of organisatie, kan het deze vrijwilligers te veel worden (Persoonlijke communicatie, 12 november 2018).

Voor Lathum is er een extra probleem. Het dorp kent een bovengemiddeld aantal inwoners welke boven modaal verdienen (Alle Cijfers, 2018). Het is dus aannemelijk dat deze mensen veel werken en weinig thuis of in het dorp zijn. Wanneer zij thuis zijn kunnen zij dit aandragen als argument om geen vrijwilligerswerk te doen. Maar uit gesprek met wethouder Van Loon (persoonlijke communicatie, 19 november 2018) komt naar voren dat een andere aanpak is vereist. Het draait daarbij om mensen in hun kracht te zetten. Deze aanpak komt overeen met die van Movisie, de bronmethodiek.

Movisie beschrijft op haar site (z.d.) de bronmethodiek en het doel van deze techniek als volgt: “De Bronmethodiek heeft als hoofddoel het versterken van betrokkenheid van de achterban bij lokale organisaties en de buurt en het stimuleren van vrijwillige inzet. Persoonlijke interviews met en door mensen uit de eigen achterban staan centraal. Gegevens uit deze interviews worden in een databank geplaatst, waarna ze gebruikt worden voor het vinden van passende vrijwilligerstaken, het oppakken van vragen en het organiseren van activiteiten”

De bronmethodiek stelt bedrijven, organisaties en andere vormen van samenkomen in staat om in contact te komen met hun achterban. De achterliggende gedachte is, wanneer organisatie en achterban elkaar beter kennen, er een grotere wederzijdse betrokkenheid kan ontstaan. Elkaar leren kennen gebeurd in een persoonlijk gesprek. Dit gesprek heeft als doel de wensen, mogelijkheden en voorkeuren van de geïnterviewde om meer bij de organisatie of wijk te worden betrokken en zich vrijwillig in te zetten. Hiermee zet de interviewer de geïnterviewde dus in zijn of haar kracht, zoals ook de wethouder omschreef. Deze gegevens worden vastgelegd in een centrale database. Partijen kunnen hier ‘matchen’ (het zoeken van een vrijwilligerstaak die past bij de persoon). Het draait hierbij dus om het solliciteren op een vrijwilligerstaak.

Een mogelijke invulling voor Lathum zou een samenwerking met de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen kunnen zijn. Hierbij zou een project voor studenten Human Resource Management (personeelszaken) uitgezet kunnen worden die de interviews met bewoners gaan afnemen. Als eindopdracht kan dan het bouwen van een database ook een mogelijke opdracht zijn voor een ICT gerichte opleiding.

4.2 RESULTATEN ONDERZOEK

In het onderzoek is er gebruik gemaakt van verschillende methoden om data te verzamelen. Er is gebruik gemaakt van een enquête, een focusgroep en ook zijn er diepte-interviews afgenomen met verschillende bewoners van Lathum. Tijdens de focusgroep op 22 november j.l. Is er aan de aanwezige dorpsbewoners (circa 40) gevraagd wat zij vinden van Lathum. Om hier het gesprek op gang te brengen is de dorpsbewoners gevraagd om de positieve en negatieve punten te benoemen van het Wonen in Lathum. De avond bestond eerst uit een inleiding door de dorpsraad. Hier werd benoemd wat er op dit moment speelt in het dorp. Zo werd hier genoemd de ontwikkelingen bij de Rhederlaag en de huidige stand van zaken m.b.t de windmolens. Na deze presentatie is de projectgroep begonnen met de dialoogsessie. De bewoners werden ingedeeld in 3 groepen. Aan de hand van de stellingen: “Het is fijn om in Lathum te wonen, omdat...” en “het is vervelend wonen in Lathum, omdat...” werd het gesprek op gang gebracht. Er is hier vooral gefocust op wat er speelt onder de bewoners van Lathum. Door te vragen naar de positieve en negatieve punten werd een compleet beeld geschetst van het dorp Lathum zoals deze ervaren door de bewoners.

Figuur 20: focusgroep in Het Gebouw

Figuur 21: focusgroep in Het Gebouw

Positief

- Ruimte voor kinderen om buiten te spelen
- Het sociale bijvoorbeeld het Lathums feest
- Ruimte, water en recreatie
- Natuur en rust
- De mensen
- De sociale controle
- Saamhorigheid
- School!
- Fijn contact met de buurt
- Dorpsraad die opkomt voor de belangen van de bewoners.

Negatief

- Geen pinautomaat
- Geen beleid voor woningen voor de jeugd
- Geen kroeg
- Geen zekerheid van het blijven van de school
- Zorg voor ouderen is ver weg
- Geen ontmoetingsplek/kroegavond
- Overlast geluid windmolens
- Strandje is weg

In de enquête werd gestart met de vraag: Welk beoordeling geeft u het dorp Lathum in het algemeen?

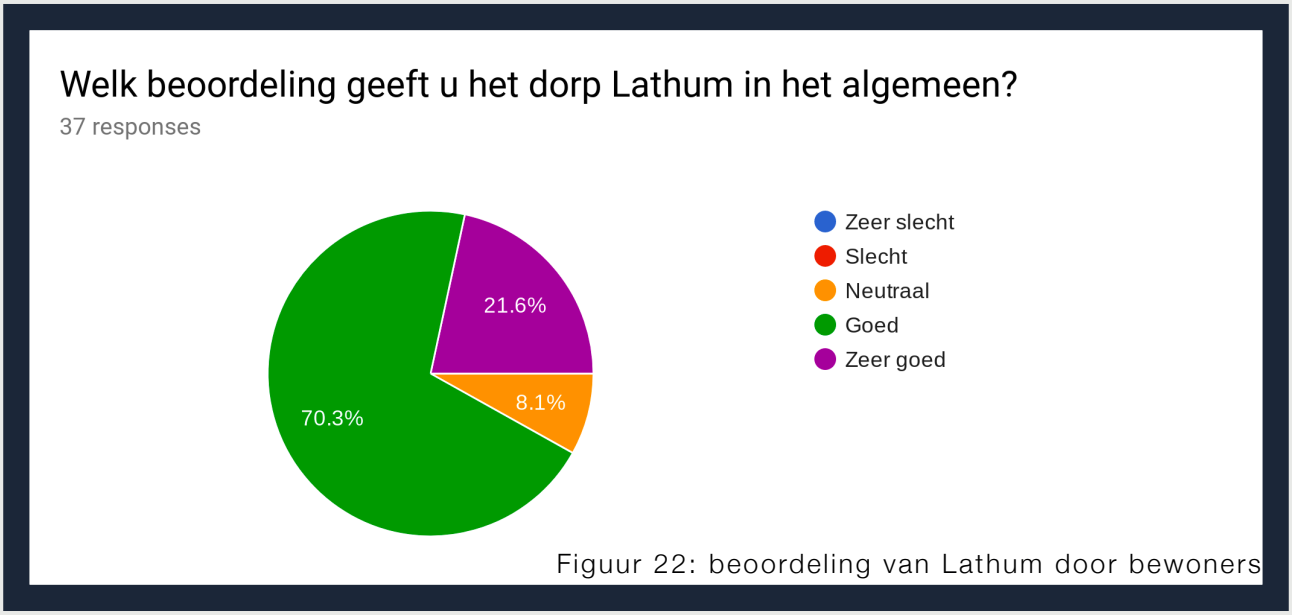

Figuur 22: beoordeling van Lathum door bewoners

Zoals in figuur 22 is goed te zien dat de geënquêteerde bewoners van Lathum op moment erg tevreden zijn met de situatie in Lathum. Er wordt geen enkele negatieve beoordeling gegeven en ruim 21% geeft zelfs een zeer goed als beoordeling.

Na de eerste beoordeling werd de vraag gesteld welk aspect de inwoners het belangrijkste vinden. Dit is te zien in figuur 23

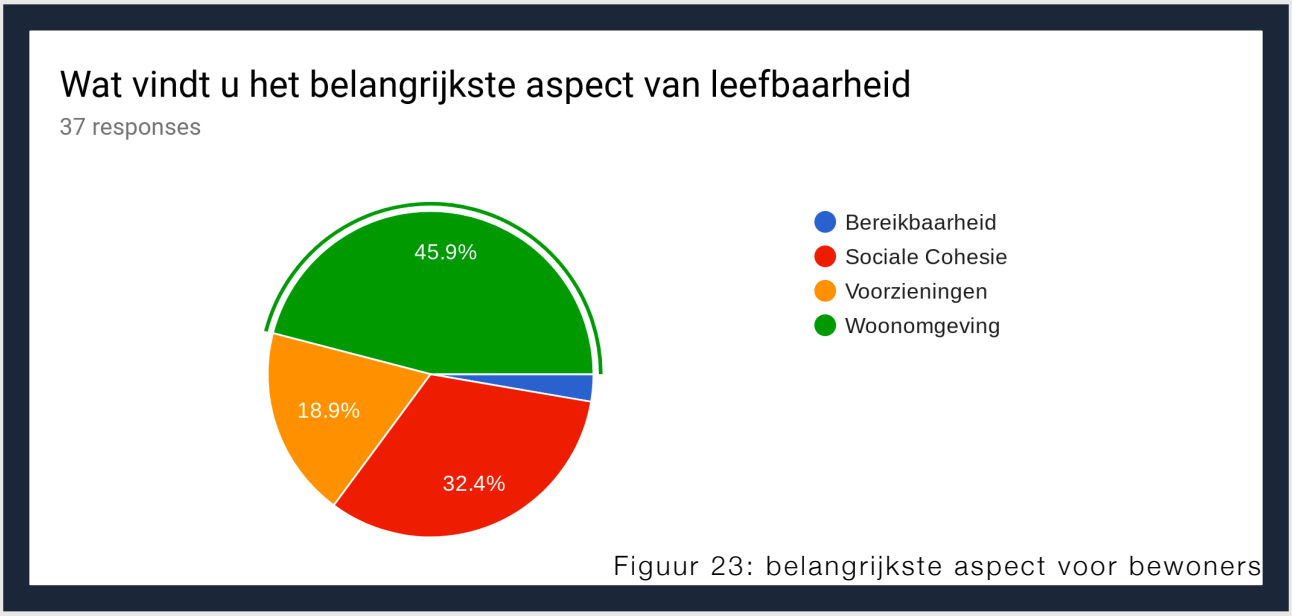

Figuur 23: belangrijkste aspect voor bewoners

De belangrijkste aspecten voor de bewoners zijn woonomgeving en sociale cohesie. Voorzieningen en bereikbaarheid worden door veel bewoners als minder belangrijk ervaren. Zo zijn veel bewoners ingesteld op het gebrek aan voorzieningen en hebben er geen problemen mee om hiervoor naar omliggende dorpen of steden te gaan.

Ook uit de omgevingsanalyse blijkt dat er op dit moment weinig voorzieningen zijn in Lathum. Ondanks dat dit één van de aspecten is van leefbaarheid, geven de bewoners aan dat ze dit niet het belangrijkste vinden. Sociale cohesie en de woonomgeving zijn voor de bewoners van Lathum belangrijker dan het niveau van voorzieningen.

Tijdens het afnemen van de enquêtes werd dit vaak gezegd door bewoners. Ook in de gevoerde interviews kwam naar voren dat het de meeste bewoners hierop ingesteld zijn en de meeste voorzieningen worden gezocht in de omliggende dorpen of steden. De meeste bewoners beschikken over één of meerdere auto's en kunnen zich hierdoor gemakkelijk verplaatsen. Dit is ook de reden dat bereikbaarheid niet erg belangrijk gevonden wordt door de meerderheid van de bewoners. Een quote uit een interview: "Je weet dat als je in een dorp gaat wonen er minder is. Dit weet je en daar stel je op in". Wel geven de bewoners op verschillende momenten in het onderzoek aan dat de school erg belangrijk is voor Lathum en dat naarmate men ouder wordt de vraag naar voorzieningen toeneemt, omdat met minder mobiel wordt. "Openbaar vervoer is niet goed geregeld. De bus rijdt doordeweeks één keer in het half uur. Als de bus vol zit rijdt die gewoon door, zo kom ik niet op mijn werk. Openbaar vervoer is niet betrouwbaar. Zonder auto in Lathum wonen gaat niet." (persoonlijke communicatie, 10 december 2018).

Uit zowel de enquête, de focusgroep en de interviews kwam naar voren dat de bewoners van Lathum erg blij zijn met de onderlinge sociale contacten. Zo wordt het goede contact met de buren en het actieve verenigingsleven als erg positief ervaren. Hierbij wordt wel aangegeven dat deze ontmoetingen uitgebreid mogen worden. Zo wordt er aangegeven dat er een kroeg/ontmoetingsavond gemist wordt. Dit wordt ook ondersteund door de projectaanvraag 'Lathum verbindt' Aanpassing en inrichting Dorpshuis Het Gebouw. Hierin wordt gezegd: "Elkaar ontmoeten om zo verbinding te krijgen in het dorp is dan ook het streven van het bestuur van Het Gebouw om dat de komende jaren te bevorderen in Lathum. Daarnaast is de vraag naar een open inloopfunctie van het dorpshuis en het elkaar kunnen ontmoeten in losse activiteiten, aan het toenemen" (Lathum verbindt, 2012).

Ook is in de enquête de vraag gesteld wat de inwoners van lathum het belangrijkste vinden met betrekking tot de sociale cohesie. Hier geeft 33,3 % van de respondenten aan een ontmoetingspunt te missen. Zie figuur 24

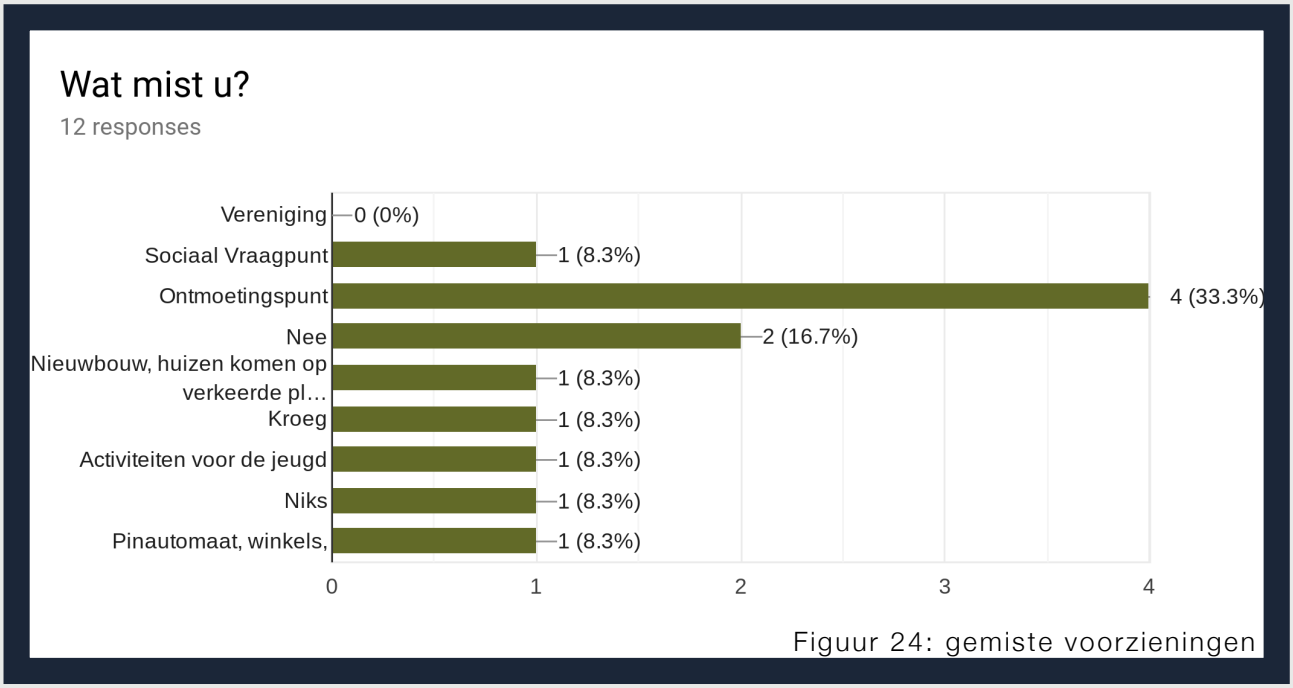

Figuur 24: gemiste voorzieningen

Verder kwam naar voren dat het ontbreken van woningen voor starters als een probleem wordt ervaren. Zo gaf één van de respondenten aan dat er in Zevenaar een aantal woningen voor jonge gezinnen zijn bijgebouwd en ook een school. Dit terwijl er in Lathum al een school is en juist behoefte is aan jonge gezinnen met kinderen.
Ook is aan de bewoners gevraagd of ze willen bijdragen aan de leefbaarheid door het doen van vrijwilligerswerk. Hieruit blijkt dat veel inwoners al betrokken zijn bij vrijwilligerswerk. 21% gaf aan geen behoefte te hebben aan het doen van vrijwilligerswerk. Verder gaf 37,8% van de respondenten aan open te staan te doen voor het doen van vrijwilligerswerk. De overige 33% van de respondenten gaf aan al actief te zijn als vrijwilliger of nog erg te twijfelen.

4.3 BEVINDINGEN

Leefbaarheid kent verschillende definities. Wanneer het gaat om de leefbaarheid in een dorp, wordt er gekeken naar leefbaarheid als de mate waarin de woonomgeving past bij de wensen van de bewoners. Lathum is een welgesteld dorp, waar bewoners de leefbaarheid als goed of zeer goed ervaren. Dit is vergelijkbaar met andere dorpen (Steenbekkers et. al., 2017). In Lathum geldt eveneens dat er een hogere mate van emotionele en sociale binding in het dorp is, wat overeenkomt met de theorie . Waar in andere dorpen met relatief veel ouderen minder contacten plaatsvinden, lijkt dit in Lathum niet het geval. Bewoners komen elkaar veel tegen op straat, het verenigingsleven en bij dorpsactiviteiten. Wel geven bewoners aan dat ontmoetingen vaker mogen plaatsvinden. Zij zouden dan ook graag een ontmoetingsplek willen of een kroeg(avond).

Voorzieningen en bereikbaarheid worden door veel bewoners als minder belangrijk ervaren. Zo zijn veel bewoners ingesteld op het gebrek aan voorzieningen en hebben er geen problemen mee om dit in omliggende dorpen of steden te zoeken, en geven de bewoners aan met veel met eigen vervoer te doen en hierdoor minder afhankelijk zijn van het openbaar vervoer. Desondanks voelen zij wel een gebrek aan een aantal voorzieningen. Wel maken een aantal ouderen zich zorgen over het gebrek aan voorzieningen omdat ze minder mobiel worden (persoonlijke communicatie ,17 december). Als kanttekening hierbij moet vermeld worden dat de school door veel inwoners wordt gezien als een essentiële voorziening voor Lathum. Echter, door het beperkte aanbod aan woningen voor starters en/of (jonge) gezinnen loopt het het leerlingenaantal van de school terug. Als er weinig jonge kinderen komen in Lathum is het lastig voor de school om bestaansrecht te behouden. Indien de school zou moeten sluiten, zullen er nog minder starters en jonge gezinnen met kinderen komen. Hierdoor het wordt effect de ontgroening en vergrijzing versterkt.

Bewoners hebben verschillende maten van binding met het dorp. Dit heeft gevolgen voor de leefbaarheid binnen het dorp. In Lathum wonen voornamelijk een mix van traditioneel gebonden bewoners, (sociale) rustzoekers en goede bekenden. Dit zorgt ervoor dat bewoners elkaar (goed) kennen en ook bereid zijn om zich eventueel in te zetten voor een ander.

Vrijwilligers zijn een belangrijk onderdeel van het verenigingsleven. In welvarende dorpen doen bewoners echter vaak minder vrijwilligerswerk dan in andere dorpen (Steenbekkers et al.,2017). In Lathum komt veel vrijwilligerswerk terecht bij dezelfde personen. Dit kan ervoor zorgen dat er te veel verantwoordelijkheid bij één persoon komt te liggen, wat kan resulteren in overbelasting. Het is dus van belang om mensen in hun eigen kracht te zetten en zo meer vrijwilligers te werven. Dit kan door middel van de bronmethodiek.

Figuur 25: de Jonkersschool te Lathum aan de Kerkstraat

17

Figuur 26: versieringen voor het Lathumsfeest

05 ANDERE DORPEN

Omdat dit onderzoek niet het wiel opnieuw hoeft uit te vinden, wordt er in hoofdstuk vijf gekeken naar concepten, ideeën en voorzieningen die andere dorpen momenteel of in het verleden hebben toegepast op de leefbaarheid in die omgeving.

5.1 OVERHEID

In paragraaf 5.1 wordt uitleg gegeven over de rol die de overheid speelt op het gebied van leefbaarheid.

5.1.1 PROVINCIE GELDERLAND

Provincie Gelderland is al enige tijd actief op het gebied van leefbaarheid. Sinds 2016 kijken zij steeds meer naar de kracht die vanuit de burgers komt, daarom neemt zij steeds meer een ‘vraaggerichte rol’ aan. Op deze manier proberen zij een balans te zoeken tussen de ‘bemoeienis’ van ‘de overheid’ en de eigen kracht van de inwoners. Om dit goed te kunnen faciliteren is de leefbaarheidsalliantie opgericht (Provincie Gelderland, 2016).

5.1.2 LEEFBAARHEIDSALLIANTIE

De leefbaarheidsalliantie (Leefbaarheidsalliantie Gelderland, z.d.) bestaat uit 4 regionale partijen die initiatieven van bewoners op het gebied van leefbaarheid ondersteunen. De alliantie is opgericht door provincie Gelderland om de algemene leefbaarheid te verbeteren. De alliantie bestaat uit de volgende partijen:

- Spectrum, partner met elan
- Plattelandsjongeren Gelderland
- Zorgbelang Inclusief
- Vereniging Dorpshuizen en Kleine Kernen (DKK)

Wanneer bewoners een idee hebben om de leefbaarheid in hun omgeving te verbeteren, kunnen zij aankloppen bij de leefbaarheidsalliantie. Deze zal kijken hoe binnen het regionale team het beste kan worden geholpen bij dit plan. Op deze manier wordt er gewerkt vanuit de lokale kracht.

5.1.3 RICHTLIJNEN

Om de uitvoering van visie van provincie Gelderland mogelijk te maken, zijn er 6 richtlijnen opgesteld (Provincie Gelderland, 2016). Op deze manier worden er handvatten gegeven om de leefbaarheid aan te pakken. De richtlijnen zijn als volgt:

1. Het versterken en consolideren van samenredzaamheid; het vergroten van betrokkenheid van bewoners bij hun leefomgeving en op elkaar door een actieve houding te stimuleren en te faciliteren.
2. Het koppelen van burgerkracht aan ondernemingskracht, waardoor bewoners meer aan elkaar hebben. Dit past bij een samenleving waarin de grenzen tussen wonen en werken verschuiven.
3. Het afstemmen van voorzieningen op het dorp. Bewoners worden betrokken bij de exploitatie van deze voorzieningen. Ook worden bewoners direct betrokken bij lokale vraagstukken van (her-)inrichting en innovatie.
4. Het koppelen van de (systeemwereld van) de overheid aan de leefwereld van bewoners ten behoeve van verbetering van de samenwerking tussen overheden en bewoners. Een voorbeeld hiervan is de leefbaarheidsalliantie.

5. Het stimuleren van bewoners om een eigen plan te ontwikkelen voor de ontwikkeling van hun dorp, wijk of buurt. Deze plannen worden door gemeenten en regio's gebruikt om dorps-overstijgende leefbaarheidsagenda's te maken. Ook zorgt dit ervoor dat de (leefbaarheid)initiatieven van bewoners in kaart worden gebracht en worden op passende wijze begeleid en ontwikkeld.
6. Ondersteunen van bewoners om zich verder te bekwamen, tot verdere gezamenlijke initiatieven te komen maar ook om samen, met en van elkaar te leren. Dit wordt gedaan vanuit het beschikbaar maken van expertise en netwerken om zo burgerkracht te stimuleren.

5.1.4 SUBSIDIE

Om de plannen om de leefbaarheid te verbeteren te kunnen bekostigen heeft provincie Gelderland een subsidiemogelijkheid opengesteld. Deze subsidie (Provincie Gelderland, 2016) kan aangevraagd worden door inwoners. Het bedrag hiervoor ligt tussen de 10.000 euro en de 24.999 euro. Er wordt maximaal 75% van de kosten vergoed. Deze subsidiemogelijkheid is aan regels gebonden. Er wordt in ieder geval geen subsidie verleent:

- Voor activiteiten zoals een dorps- of buurtfeest, optochten, braderieën, barbecues etc;
- Voor het beheer of onderhoud van onroerend goed;
- Wanneer het gaat om een de behartiging van een persoonlijk belang;
- Wanneer de gemeente bezwaar heeft tegen het initiatief;
- Wanneer de provincie al eerder subsidie voor het initiatief heeft verstrekt;
- Als het leidt tot ongedekte onderhoudskosten.

5.1.5 LIEMERS++

De gemeente Zevenaar georganiseerd in LiemERS++. LiemERS++ is de opvolger van de gebiedscommissie Liemers. De organisatie vertegenwoordigd de Liemerse gemeente, het waterschap Rijn en IJssel en lokale partijen (LTO Liemers Montferland, Gelders Particulier Grondbezit, Liemers Trots en Vereniging Streekbeheer Rijnstrangen). Zij houden zich bezig met het organiseren en stimuleren van wensen en opgaven op het gebied van sociaal- en economisch terrein. Op deze manier sluiten projectvoorstellen aan bij het gemeentelijk en provinciaal beleid.

5.2 CONCEPTEN

Kleine kernen (buurtschappen en dorpen tot ca. 5000 inwoners) maken zich zorgen over de leefbaarheid in hun gebied. Veel van deze kernen versterken de leefbaarheid door met elkaar in het gebied oplossingen te bedenken voor hun problemen (plaatsengids, 2018). In Lathum zijn er op korte- en lange termijn een hoop bedreigingen, maar ook kansen, deze zijn uitgebreid te lezen op pagina 32 en 33. De volgende projecten laten een goed beeld zien van wat er allemaal mogelijk is, met name voor Lathum om de leefbaarheid te beïnvloeden en te versterken.

5.2.1 LOKAAL LOKET

In Eastermar, een dorp van 1310 inwoners, gelegen in Friesland is op 26 september 2016 een samenwerkingsverband gestart voor iedereen die belang heeft bij zorg, welzijn en gezondheid. De organisatie noemt zich ''it Betterskip'' en hebben onder andere als dienst een Lokaal Loket. Deze is bedoeld om mensen met elkaar te verbinden. Enerzijds vragen ze steun van vrijwilligers en anderzijds biedt dit hulp voor de mensen die zelf een handeling niet kunnen verrichten. Een voorbeeld: meneer of mevrouw is slecht ter been en moet naar de tandarts voor een behandeling, maar heeft zelf geen vervoer. De persoon neemt telefonisch contact op met het Lokaal Loket en vraagt of iemand hem of haar wil brengen naar de tandarts. Het kan ook zo zijn dat iemand een klusje heeft in de tuin: het gras moet gemaaid worden,

maar de persoon kan dit zelf niet. Het Lokaal loket regelt dan iemand die het gras kan maaien. Het loket is iedere dag telefonisch bereikbaar van 9-12 uur en anders kan er ook gemaild worden voor een afspraak. Daarbij is de hulp in principe gratis, alleen de kosten die de vrijwilliger maakt moet worden vergoed (it betterskip, 2017). Door middel van dit initiatief is het mogelijk dat mensen die afhankelijk zijn van andere geholpen worden binnen het dorp en zo de leefbaarheid en het kwaliteit van leven verhoogd wordt.

5.2.2 ZORGPROJECT

'Wedde dat t lukt' is een zorgproject in de dorpen Wedde/Wedderveer, Veelerveen en Vriescheloo. In deze dorpen wonen met name veel ouderen in de leeftijdscategorie 45 jaar of ouder (allecijfers, 2017). Deze ouderen willen graag in het dorp blijven wonen, maar hebben behoefte aan meer persoonlijke aandacht op gebied van zorg. Nederland is steeds meer een participatiemaatschappij, waar de (eenvoudige) zorg terecht komt op de schouders van mantelzorgers. Dit zijn vaak familieleden, buren of vrienden. Niet iedereen heeft echter een sociaal vangnet, waardoor een deel van de bewoners niet de zorg krijgt die ze nodig hebben (Wedde dat 't Lukt en Groninger Dorpen, 2017).

Huisarts Berg uit Wedde zag dat mensen uit het dorp vertrokken, omdat ze niet meer zelfstandig konden wonen, doordat zij niet de zorg kregen die ze nodig hebben. Hierop bedacht hij in 2013 een fundamentele zorginnovatie. Hij richtte vanuit de dorpsraad een stichting op die ervoor zorgt dat bewoners langer zelfstandig thuis kunnen blijven wonen in hun vertrouwde en veilige omgeving. Mensen met hulpvragen hebben, worden geholpen door de stichting (Wedde dat 't Lukt en Groninger Dorpen, 2017).

Sinds 1 maart 2015 werkt de stichting met een dorpsondersteuner. Dorpsbewoners (jong en oud) kunnen op twee manieren hun hulpvragen stellen, dat kan namelijk via een doorverwijzing van de huisarts aan 'Wedde dat t lukt' of door contact met de dorpsondersteuner op te nemen. De dorpsondersteuner gaat samen met een vrijwilliger naar de hulpvrager. Het overgrote deel van hulpvragen kunnen mede dankzij vrijwilligers worden uitgevoerd. Een voorbeeld van een hulpvraag is een oudere bewoner wil graag contact houden met zijn/haar familie, maar deze woont ver weg. De dorpsondersteuner gaat dan opzoek naar iemand die hem/haar kan leren skypen, zodat het contact instant kan worden gehouden. In totaal hebben de dorpen 2800 inwoners. Van deze inwoners is 3,9% actief als vrijwilliger. Dit komt neer op een aantal 110 inwoners die als vrijwilliger actief zijn. De cijfers en de praktijk toont aan dat het project succesvol is en hoe het initiatief dorpsbewoners en zorgprofessionals verbindt (Wedde dat 't Lukt en Groninger Dorpen, 2017).

5.2.3 BUURTAPP

Een ander initiatief laat zien dat het mogelijk is om door middel van sociale buurtapps contacten in een dorp frequenter te laten ontstaan. Volgens de NOS (2018) zijn buurtapps goed voor buurtcontacten en zorgt het ervoor dat bewoners zich onderdeel voelen van de wijk. Buurtpreventie apps zijn voor velen bekend, maar de 'sociale' buurtapps worden ook steeds geliefder in Nederlandse wijken. Het doel is het verbeteren van contact tussen de buren en het bevorderen van de sociale cohesie. De laatste drie jaar is er een toename in gebruiksaantallen van deze apps. Buurtapp.nl, Nextdoor en BuurtWelzijn zijn de meest gebruikte apps.
In Lathum is er al een buurtpreventie app, deze behaald ook resultaten: zo is het aantal inbraken fors verminderd. In 2017 waren er nog 11 inbraken in Lathum, dit jaar was dit er nog geen inbraken.

Buurten kunnen een ‘sociale’ buurtapp op verschillende platvormen hebben, namelijk via whatsapp, social media of als een specifieke app die alleen bedoelt is voor dit buurtcontact. De apps zijn verschillend van elkaar en hebben andere doeleinden. Zo stuurt de een aan op verhogen van de sociale cohesie, waar een ander zich richt op burenhulp. Zo zouden de buurtapps volgens BuurtApp.nl-oprichter Norbert Scholl en Nextdoor-woordvoerder Van Muiswinkel eenzaamheid kunnen verminderen, omdat de drempel naar het in contact komen met elkaar wordt verlaagd. Uit intern onderzoek van Nextdoor blijkt dat 34 procent van de gebruikers hun buurt socialer vindt sinds die een actieve buurtapp heeft. Daarnaast ervaart 20 procent de buurt als veiliger en 11 procent vindt het ook gezelliger (NOS, 2018).

Ook gebruikers van sociale buurtapps zijn enthousiast over het effect. Apps worden voor verschillende doeleinden gebruikt, zoals de organisatie van buurtactiviteiten, een vraagpunt voor kleine zorgvragen of gewoon om buurtbewoners te leren kennen. Daarnaast ontstaan er ook initiatieven, zoals een lokaal zangclubje of een kookclub. Wel is het van belang om er op te letten dat er geen verplichtingen zijn en dat het niet te opdringerig moet worden. Op die manier blijft de buurtapp leuk en draagt het bij aan de sociale cohesie in de buurt (NOS, 2018).

5.2.4 MULTIFUNCTIONEEL GEBOUW

In steeds meer dorpen worden dorpshuizen omgebouwd tot multifunctioneel centrum, waar inwoners samen kunnen komen. Uit onderzoek blijkt dat multifunctionele centra een mogelijkheid biedt om het verouderde dorpshuis op te knappen of te vervangen, maar ook om voorzieningen, zoals een bibliotheek, kinderopvang of eerstelijnszorg, te behouden (Doarpswurk, z.d.). Een voorbeeld van een multifunctioneel centrum staat in Lintelo, namelijk kulturhus Lintelo. Dit kulturhus dient zowel als buurthuis, sportzaal, bibliotheek, verenigingsgebouw, grand café en als basisschool. Ook worden er verschillende evenementen en dorpsactiviteiten georganiseerd. Het vormt hierdoor een gezellige plek, waar bewoners samen kunnen komen. In Lathum zou ook een multifunctioneel gebouw gerealiseerd kunnen worden, waardoor er een ‘third place’ wordt gecreëerd.

5.3 BEVINDINGEN

Vanuit de overheid wordt steeds meer een stimulerende rol aangenomen, waar vroeger de overheid vooral faciliterend werkte. De provincie Gelderland heeft om de leefbaarheid te verbeteren een leefbaarheidsalliantie opgericht. Deze bestaat uit 4 regionale partijen die initiatieven van bewoners op het gebied van leefbaarheid ondersteunen. Om de uitvoering van visie van provincie Gelderland mogelijk te maken, zijn er 6 richtlijnen opgesteld. Ook is er subsidie beschikbaar om de leefbaarheid te vergroten.

In andere (vergelijkbare) plaatsen zijn verschillende initiatieven gestart om de leefbaarheid te vergroten. Zo zijn er onder andere lokale loketten, zorgprojecten, buurtapps en multifunctionele gebouwen. Deze projecten hebben veel raakvlakken met elkaar. Niet alle initiatieven zijn echter geschikt voor Lathum. Zo zijn in verschillende dorpen ‘sociale’ buurtapps, om de onderlinge contacten in een dorp frequenter te laten ontstaan. In Lathum ontstaan deze contacten echter al veel bij de vele activiteiten die er worden georganiseerd. Daarnaast zijn er veel oudere bewoners in het dorp, die vaak geen smartphone hebben of er niet mee om kunnen gaan. Tijdens de enquêtes waren er verschillende bewoners die aangaven graag de vragen gesteld wilden krijgen, in plaats van het zelf in te vullen, omdat zij niet wisten om te gaan met een smartphone.

Ook een zorgproject lijkt in Lathum niet haalbaar, veel inwoners zijn zich ervan bewust dat als zij ouder worden, zij naar een andere plaats moeten verhuizen (persoonlijke communicatie, 17 december). Dit wordt veroorzaakt door het gebrek aan voorzieningen, het verlies van mobiliteit en het feit dat er geen verzorgingstehuis in Lathum aanwezig is. Bewoners geven aan dat zij dit jammer vinden, maar hebben er geen probleem mee om in de toekomst naar Zevenaar of Arnhem te verhuizen.

Een Lokaal Loket is al aanwezig in Lathum. Deze is echter bij bewoners niet bekend. Het loket wordt nu beheert door de gemeente Zevenaar. Deze zou uitgebreid kunnen worden met vragen van bewoners waar zij dit zelf niet meer kunnen.

Een multifunctioneel gebouw zou in Lathum als kernpunt kunnen dienen. Er zouden onder andere verschillende activiteiten kunnen worden georganiseerd, waardoor het een gezellige plek voor bewoners wordt. Op deze manier kan er een ‘third place’ wordt gecreëerd, waar ongedwongen ontmoetingen plaats kunnen vinden. Bewoners geven op dit moment aan hier nog een geen mogelijkheid voor te hebben, maar zouden dit wel graag willen. Ook vanuit het dorpshuis ‘het Gebouw’ wordt dit erkent. Het bestuur streeft ernaar om ontmoetingen in het dorp te faciliteren om verbinding te krijgen. Ook erkennen zij de toenemende vraag naar een open inloopfunctie van het dorpshuis en de mogelijkheid om elkaar te ontmoeten in losse activiteiten (Lathum verbindt, 2012).

Figuur 27: ‘t Betterskip in Eastermar

06 CONCLUSIE

Lathum is een aantrekkelijk dorp voor mogelijke inwoners vanwege de aanwezigheid van veel groen en de relatieve rust in het dorp.

Zoals uit de omgevingsanalyse blijkt, heeft Lathum een gunstige regionale ligging. De nabijheid van een snelle verbinding naar andere regio's in het land, de A12, maar ook een regionale verbinder de N338, maakt dat Lathum goed bereikbaar is. Daarnaast is er met de aanwezigheid van veel natuur, namelijk de Koppenwaard en het recreatiegebied Rhederlaag. Door het kleine karakter van Lathum, is de onderlinge verbinding tussen inwoners ook sterker dan in een grote stad als Arnhem. Dit komt onder andere naar voren in het aantal verenigingen die het dorp heeft.

Er is weinig variatie in het woningaanbod en is de WOZ-waarde (€258.000) van het woningaanbod ook aan de hoge kant. Dit maakt het voor jongeren, studenten en starters lastig om een (betaalbare) woning te vinden, terwijl deze doelgroep, en haar toekomstige kinderen, in het dorp nodig is om de school haar bestaansrecht te laten behouden. Door een groeiende wens naar voorzieningen bestaat de kans dat inwoners vertrekken uit het dorp. Wanneer er veel jongere inwoners vertrekken, treedt een sterke vergrijzing op. De aantrekkelijkheid van Arnhem, als concurrent van Lathum, zorgt ervoor dat deze jongeren mogelijk eerder vertrekken. Daarnaast is de hoge woningwaarde een drempel voor de jongere doelgroep, de jongeren, studenten en starters, om een woning te kunnen kopen in Lathum. Uit de dorpsanalyse blijkt dat er van alle woningen slechts 12% huurwoningen zijn. Hier liggen voor dezelfde doelgroep dus ook weinig kansen.

Er liggen mogelijkheden om te groeien. De aanwezigheid van Arnhem zorgt dat er veel voorzieningen goed te bereiken zijn. Daarnaast is er veel fysieke ruimte om uit te breiden met (betaalbare) woningen. Hierdoor kan de doelgroep, jongeren, studenten en starters (jonge gezinnen), zich vestigen in Lathum. Ook liggen er in het dorpsgebouw, genaamd 'Het Gebouw' mogelijkheden om ongedwongen ontmoetingen een kans te geven.

In andere (vergelijkbare) plaatsen zijn verschillende initiatieven gestart om de leefbaarheid te vergroten. Zo zijn er onder andere lokale loketten, zorgprojecten, buurtapps en multifunctionele gebouwen. Deze projecten hebben veel raakvlakken met elkaar. Niet alle initiatieven zijn echter geschikt voor Lathum. Zo zijn in verschillende dorpen 'sociale' buurtapps, om de onderlinge contacten in een dorp frequenter te laten ontstaan. In Lathum ontstaan deze contacten echter al veel bij de vele activiteiten die er worden georganiseerd. Daarnaast zijn er veel oudere bewoners in het dorp, die vaak geen smartphone hebben of er niet mee om kunnen gaan.

Ook een zorgproject lijkt in Lathum niet haalbaar, veel inwoners zijn zich ervan bewust dat als zij ouder worden, zij naar een andere plaats moeten verhuizen (persoonlijke communicatie, 17 december).

Een lokaal loket is al aanwezig in Lathum. Deze is echter bij bewoners niet bekend. Het loket wordt nu beheert door de gemeente Zevenaar. Deze zou uitgebreid kunnen worden met vragen van bewoners.

Een multifunctioneel gebouw zou in Lathum als kernpunt kunnen dienen. Er zouden onder andere verschillende activiteiten kunnen worden georganiseerd, waardoor het een gezellige plek voor bewoners wordt. Op deze manier kan er een ‘third place’ worden gecreëerd, waar ongedwongen ontmoetingen plaats kunnen vinden. Bewoners geven in de interviews en enquêtes hier wel behoefte aan te hebben.Verder kunnen deze ontmoetingen leiden tot cocreatie en het leiden tot nieuwe initiatieven.

Vrijwilligers zijn een belangrijk onderdeel van het verenigingsleven. In welvarende dorpen doen bewoners echter vaak minder vrijwilligerswerk dan in andere dorpen (Steenbekkers et al.,2017). In Lathum komt veel vrijwilligerswerk terecht bij dezelfde personen. Dit kan ervoor zorgen dat er te veel verantwoordelijkheid bij één persoon komt te liggen, wat kan resulteren in overbelasting. Het is dus van belang om mensen in hun eigen kracht te zetten en zo meer vrijwilligers te werven.

De bewoners zijn over het algemeen erg tevreden over Lathum en geven Lathum dan ook een goede beoordeling. Wel zien ze het huidige voorzieningenniveau op dit moment niet als probleem, maar vooral de wat oudere bewoners geven aan dit in de toekomst wel als een probleem verwachten te gaan ervaren. Ook blijkt uit het onderzoek dat een ontmoetingspunt gemist wordt en de school als essentieel wordt gezien voor de leefbaarheid van het dorp.

07 AANBEVELING

Gedurende het onderzoek kwamen er twee punten naar voren die voor bewoners van Lathum erg van belang zijn. In dit hoofdstuk worden deze punten beschreven en wordt er uitgelegd hoe dit in de praktijk toegepast zou kunnen worden.

Uit de omgevingsanalyse blijkt dat er veel woningen zijn voor meerpersoonshuishoudens, maar geen woningen voor eenpersoonshuishoudens zijn. Ook de gemiddelde WOZ-waarde van €258.000 uit 2017 valt op. Daarnaast zijn er veel koopwoningen aanwezig. Dit zorgt ervoor dat de woningmarkt in Lathum voor starter, studenten en alleenstaanden slecht toegankelijk is. Door een ander type woningen toe te voegen, worden er meer diversiteit in doelgroepen gecreëerd. Dit maakt dat het dorp meer diversiteit aan woningen en inwoners krijgt. Hierdoor zal het aantal inwoners stijgen. Meer inwoners resulteert in een groter draagvlak van voorzieningen, dit heeft invloed op de leefbaarheid (Van Dam & Verwest, 2010). Daarnaast hebben de voorzieningen die er nu zijn een grotere kans om te blijven bestaan. Op deze manier kan de Ds. Jonkersschool in Lathum behouden blijven voor de toekomst. De toename aan diversiteit zorgt voor een bevordering van levendigheid, creativiteit, veiligheid en sociale interactie (Helleman, 2016).

Goed contact en het actieve verenigingsleven in Lathum worden als erg positief ervaren. Wel wordt hierbij de kanttekening gemaakt dat deze ontmoetingen vaker voor mogen komen. Zowel tijdens de focusgroep als in de enquête hebben bewoners aangegeven dat zij een ontmoetingsplek missen. Zij zouden graag zien dat hier een mogelijkheid voor zou komen. Dit zou verschillende vormen kunnen hebben. Zo zou er maandelijks of bij bijzondere gelegenheden (zoals een voetbalwedstrijd van het Nederlands elftal) een kroegavond georganiseerd worden. In de projectaanvraag Lathum verbindt' Aanpassing en inrichting Dorpshuis Het Gebouw wordt gezegd: "Elkaar ontmoeten om zo verbinding te krijgen in het dorp is dan ook het streven van het bestuur van Het Gebouw om dat de komende jaren te bevorderen in Lathum. Daarnaast is de vraag naar een open inloopfunctie van het dorpshuis en het elkaar kunnen ontmoeten in losse activiteiten, aan het toenemen" (Lathum verbindt, 2012). Om het dorpshuis geschikt te maken voor een dergelijke ontmoetingsplaats, is het van belang om het gebouw aan te passen. Het is aan te bevelen om als experiment eerst een half jaar een dergelijke avond te proberen, voordat er definitief een vaste avond wordt vastgesteld en het gebouw wordt aangepast.

08 BIBLIOGRAFIE

Alle Cijfers. (z.d.). Overzicht buurt Lathum. Geraadpleegd op 1 oktober 2018, van https://allecijfers.nl/buurt/lathum-zevenaar/

Alle Cijfers. (z.d.). Top 100 hoogste inkomen gemeenten. Geraadpleegd op 17 november 2018, van https://allecijfers.nl/ranglijst/gelderland/top-100-hoogste-inkomen-gemeenten/

Baarda, D. B. (2014). Dit is onderzoek!: handleiding voor kwantitatief en kwalitatief onderzoek.

Baarda, B., & Hulst, M. van der. (2017). Basisboek Interviewen : Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews (Vierde druk) Geraadpleegd op 30 oktober 2018 van http://stcproxy.han.nl/han/hanquest/search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=1530800&lang=nl&site=eds-live&scope=site

Beukeboom, S. (2018, 26 september). Apps voor buurtcontacten in trek, zorgt voor gevoel van erbij horen. Geraadpleegd op 19 december 2018, van https://nos.nl/artikel/2252133-apps-voor-buurtcontacten-in-trek-zorgt-voor-gevoel-van-erbij-horen.html

Beukeboom, S. (2018, 27 september). Ik raak mijn enorme druivenoogst kwijt dankzij die buurtapp. Geraadpleegd op 19 december 2018, van https://nos.nl/artikel/2252316-ik-raak-mijn-enorme-druivenoogst-kwijt-dankzij-die-buurtapp.html

Bestuur Stichting Het Gebouw. (2012). Lathum Verbind (Aanpassing en inrichting Dorpshuis het gebouw). Geraadpleegd van https://kernmetpit.nl/Projecten+menu/Kern+met+Pit+projecten+na+2012/163634.aspx?t=Lathum+verbindt

Booking.com (z.d.). Recreatiepark en Jachthaven Rhederlaagse Meren Vakantiehuis [Foto]. Geraadpleegd op 31 oktober 2018, van https://www.booking.com/hotel/nl/de-rhederlaagse-meren.nl.html

Bruin, R. & Zwerver, I. (z.d.). Wedde dat ‘t lukt: Handig boekje voor zorgzame initiatiefnemers van ervaringsdeskundige dorpen. Geraadpleegd op 19 december 2018, van https://sites.google.com/site/weddelukt/boekje-wedde-dat-t-lukt

Bunders, J.F.G., J.E.W .Broerse, F .Keil, C. Pohl, R.W. Scholz & M.B.W. Zweekhorst, 2010. How can transdisciplinary research contribute to knowledge democracy? In: R.J. in ’t Veld (ed). Knowledge Democracy. Consequences for science, politics and media. Heidelberg, Dordrecht, London, New York. Springer.

CBS [1]. (2018, 19 oktober). Bevolking; kerncijfers. Geraadpleegd op 25 oktober 2018, van http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=37296NED&D1=21&D2=l&VW=T

CBS [2]. (2018, 30 oktober). Bevolking; kerncijfers. Geraadpleegd op 14 november 2018, van http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=37296ned&D1=21&D2=0,10,20,30,40,50,60,67-68&VW=T

CBS [3]. (2018,19 oktober). Regionale kerncijfers Nederland. Geraadpleegd op 14 november 2018, van http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=70072NED&D1=56&D2=91,112,159,198-199,212,462,752&D3=l&VW=T

CBS [4]. (2018, 14 november). Arbeidsdeelname; kerncijfers. Geraadpleegd op 15 november 2018, van http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82309NED&D1=0-1,21&D2=0&D3=0&D4=0&D5=65-68,70-73,75-77&HDR=G4&STB=G1,G2,G3,T&CHARTTYPE=1&VW=T

Dam, F. van, Groot, G. de & Verwest, F. (2006). Krimp en ruimte: bevolkingsafname, ruimtelijke gevolgen en beleid. Rotterdam: NAi Uitgevers.

Doarpswurk. (z.d.). Twee artikelen m.b.t. multifunctionele centra. Geraadpleegd op 28 november 2018, van https://www.doarpswurk.frl/nieuws/artikelen-mfc/

Dorst, M. V. (2005). Een duurzaam leefbare woonomgeving: Fysieke voorwaarden voor privacyregulering. Eburon, Delft

Encyclo. (z.d.). Begrippenlijst ‘bevolking’ - Bevolkingsdichtheid. Geraadpleegd op 14 november 2018, van http://static.digischool.nl/ak/onderbouw-vmbo/materiaal/begrip/b_bevolk.htm#D

Encyclo. (z.d.). Begrippenlijst ‘bevolking’ - Demografie. Geraadpleegd op 14 november 2018, van http://static.digischool.nl/ak/onderbouw-vmbo/materiaal/begrip/b_bevolk.htm#D

Encyclo. (2018). Begrippenlijst ´Milieu´ - Global village. Geraadpleegd op 19 december 2018, van http://static.digischool.nl/ak/onderbouw-vmbo/materiaal/begrip/b_milieu.htm

Encyclo. (2018). Centraal Bureau voor de Statistiek - Huishoudens. Geraadpleegd op 19 december 2018, van https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen?tab=p

Encyclo. (2018). Centraal Bureau voor de Statistiek - Meergezinswoning. Geraadpleegd op 19 december 2018, van https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen

Encyclo. (2018). Centraal Bureau voor de Statistiek - Meerpersoonshuishoudens. Geraadpleegd op 19 december 2018, van https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen

Encyclo. (2018). Glossarium van termen in en rond de wereld van spiritualiteit - Sociale cohesie. Geraadpleegd op 19 december 2018, van http://goodadvicebooks.nl/artikelen/glossarium.html

Encyclo. (2018). Wikipedia - vreedzame co-existentie. Geraadpleegd op 19 december 2018, van https://nl.wikipedia.org/wiki/Vreedzame_co-existentie

Encyclo. (2018). Intemarketing - DESTEP. Geraadpleegd op 19 december 2018, van https://www.intemarketing.nl/marketing/analyses/destep

Encyclo. (z.d.). Nederlandse woordenboek - Achterban. Geraadpleegd op 19 december 2018, van http://www.woorden.org/woord/achterban

Encyclo. (z.d.). Nederlandse woordenboek - Biodiversiteit. Geraadpleegd op 19 december 2018, van http://www.woorden.org/woord/biodiversiteit

Encyclo. (z.d.). Nederlandse woordenboek - Biotoop. Geraadpleegd op 19 december 2018, van http://www.woorden.org/woord/biotoop

Encyclo. (z.d.). Nederlandse woordenboek - Ecologie. Geraadpleegd op 19 december 2018, van http://www.woorden.org/woord/ecologie

Encyclo. (2018). Nederlandse woordenboek - Hypotheek. Geraadpleegd op 19 december 2018, van http://www.woorden.org/woord/hypotheek

Encyclo. (2018). Nederlandse woordenboek - Kosmos. Geraadpleegd op 19 december 2018, van http://www.woorden.org/woord/kosmos

Gelderlander. (28 november 2018). Kerkhof rond kerk geeft straat authentiek karakter [online afbeelding]. Geraadpleegd op 31 oktober 2018, van https://www.gelderlander.nl/liemers/kerkhof-rond-kerk-geeft-straat-authentiek-karakter~a2bdbfcc/

Gemeente Zevenaar. (2018). Collegeprogramma 2018-2022. Geraadpleegd op 31 oktober 2018, van https://www.zevenaar.nl/file/9347/download

Gemeente Zevenaar (2013, februari 20). 4.5 Lathum. Geraadpleegd op 28 oktober 2018, van https://www.commissiemer.nl/projectdocumenten/00000391.pdf?documenttitle=3113%20Structuurvisie%20gemeente%20Zevenaar%202013%20Deel3.pdf

Go-Kids (z.d). Recreatiegebied Rhederlaag [Foto]. Geraadpleegd op 31 oktober 2018, van https://go-kids.nl/veluwe/erop-uit/recreatiegebied-rhederlaag

Google (2016) Kaartgegevens [Foto]. Geraadpleegd op 30 oktober 2018, van https://www.google.nl/maps/@51.9871805,6.0186486,3a,75y,223.12h,84.31t/data=!3m6!1e1!3m4!1sbrz08VvKel0ltHZP2MJ9Ig!2e0!7i13312!8i6656

Google Maps. (2017). Kaartgegevens. Geraadpleegd op 30 oktober, van https://www.google.nl/maps/place/Lathum/@51.9874927,6.018956,16.34z/

Hospers, G., Kruidhof, W. & Van Lochem, M. (2013). Dorpen, voorzieningen en ondernemerschap. Geraadpleegd op 31 oktober 2018, van https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/6979706/028_Nummer_03.pdf

it BetterSkip. (z.d.). Lokaal Loket. Geraadpleegd op 19 december 2018, van http://www.itbetterskip.frl/diensten/lokaal-loket

It Betterskip. (z.d.). over it BetterSkip [online afbeelding]. Geraadpleegd op 7 januari 2018, van http://www.itbetterskip.frl/over-ons

Jonkersschool Lathum (z.d.). ouderbetrokkenheid. Geraadpleegd op 31 oktober 2018, van http://www.jonkersschool.nl/pagina/385825/Ouderbetrokkenheid

Kapma, J. en D. Ruters (2013). Platteland 2.0. Wat betekenen sociale media voor het platteland? Leusden: ETC adviesgroep / Netwerk Platteland.

Kemp, R., & Van den Bosch, S. (2006). Transitie-experimenten. Praktijkexperimenten met de potentie om bij te dragen aan transities. Delft/Rotterdam, Kenniscentrum voor Duurzame Systeeminnovaties en Transities (KCT).

Keulen, C. (2018). Lathum: snel door de tijd. Geraadpleegd op 19 december 2018, van http://www.chrisvankeulen.nl/lathum.htm

Kolb, D.A. (1984) Experiental Learning, Experience as a source of learning and development, Prentice Hall, Englewood Cliffs, N.J

Kulturhus Lintelo: Over ons. (z.d.). Geraadpleegd op 17 december 2018, van http://www.kulturhuslintelo.nl/informatie/

Lathumsfeest 2018 [Foto]. (z.d.). Geraadpleegd op 1 november 2018, van http://www.lathumsfeest.nl/fotos/2018/2018.html

Leefbaarheidsalliantie Gelderland. (z.d.). Leefbaarheidsalliantie folder. Geraadpleegd op 19 december 2018, van https://leefbaarheid.gelderland.nl/default.aspx

Leidelmeijer, K. (2012). Buurtparticipatie en leefbaarheid. Geraadpleegd op 31 oktober 2018 2018, van https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2012/09/28/buurtparticipatie-en-leefbaarheid

Leidelmeijer, K., Kamp, I., van. (2000). Kwaliteit van de Leefomgeving en Leefbaarheid. Geraadpleegd op 31 oktober 2018 van https://www.researchgate.net/publication/237646418_Kwaliteit_van_de_Leefomgeving_en_Leefbaarheid

Lindus (2018). Bereikbaarheid en infrastructuur. Geraadpleegd op 28 oktober 2018, van https://www.lindus.nl/kennisdeling/bereikbaarheid-en-infrastructuur/

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koningkrijksrelaties. (z.d). Wat is de leefbarometer? Geraadpleegd op 31 oktober 2018, van https://www.leefbaarometer.nl/page/leefbaarometer

Movisie. (2010, 1 januari). Bronmethodiek. Geraadpleegd op 19 december 2018, van https://www.movisie.nl/interventie/bronmethodiek

Mulder, K., (2018). Dreamfields en Dreampop: 131 optredens van 174 artiesten. Geraadpleegd op 31 oktober 2018, van https://www.gelderlander.nl/zevenaar/dreamfields-en-dreampop-131-optredens-van-174-artiesten~a7096a7e/

(9292, 2018). Vertrek- en aankomsttijden. Geraadpleegd op 30 oktober, van https://9292.nl/

Newman, P.W.G., Sustainability and cities: extending the metabolism model, in Landscape and Urban Planning, 33, 1999, pp. 219-226

NRC. (z.d.). Uitslagenkaart Tweede Kamerverkiezingen 2017. Geraadpleegd op 28 oktober 2018, van https://maps.nrc.nl/tk2017dev/tk2017sb.php

Omroep Gelderland. (2018). De scholen beginnen weer champagne in Lathum. Geraadpleegd op 28 november 2018, van https://www.omroepgelderland.nl/nieuws/2322060/De-scholen-beginnen-weer-champagne-in-Lathum

Rhederlaag (2014). Geschiedenis. Geraadpleegd op 31 oktober 2018, van http://www.rhederlaag.nl/info-over-het-gebied/geschiedenis/

Rhederlaag. (z.d.). Sportex Nederland. Geraadpleegd op 19 november 2018, van http://www.rhederlaag.nl/watersport/sportex/
RTL Nieuws. (2017). Kloof tussen stad en provincie wordt groter: 'het is een grote zorg'. Geraadpleegd op 19 november 2018, van https://www.rtlnieuws.nl/algemeen/binnenland/artikel/175946/kloof-tussen-stad-en-provincie-wordt-groter-het-een-grote-zorg

Plaatsengids. (2019). Leefbaarheid kleine kernen. Geraadpleegd op 10 januari 2019, van https://www.plaatsengids.nl/kennisbank/leefbaarheid-kleine-kernen

Plusbus Doesburg. (z.d.). Geraadpleegd op 17 december 2018, van http://www.plusbusdoesburg.nl/

Provincie Gelderland. (2016). Programma leefbaarheid 207-2019. Geraadpleegd op 19 december 2018, van https://gelderland.stateninformatie.nl/document/3848264/1/Programma_Leefbaarheid_2017-2019_%28PS2016-566%29

Siebelink, J. (2009). Knielen op een bed violen. Bezige Bij bv, Uitgeverij De.

Steenbekkers, A. Vermeij, L & Van Houwelingen, P. (2017) Dorpsleven tussen stad en land. Geraadpleegd op 31 oktober 2018, van https://www.binnenlandsbestuur.nl/Uploads/2017/3/
Dorpsleven-tussen-stad-en-land-WEB.pdf

Straat Milieu-adviseurs B.V. en BRON UvA B.V., Informatievoorziening Stad en Milieu: Uitgangssituatie experimenten, i.o.v. Ministerie van VROM, 1998

Van Dale Groot Woordenboek van de Nederlandse taal (1997). Utrecht: Van Dale Lexicografie

Van Swam, J., Komarica, Z., & Doornbos, H. (2018). Levendig Lathum (De wensen en behoeften van jongeren van 12 tot en met 23 jaar met betrekking tot leefbaarheid in Lathum). Geraadpleegd van https://onderwijsonline.han.nl/elearning/lesson/XyrZLRjy

Van sonsbeeck makelaars (z.d.). wonen op riverparc [Foto]. Geraadpleegd op 31 oktober 2018, van https://riverparc.nl/riverparc-toen/

Veenhoven, R. (2000). Leefbaarheid - Betekenissen en meetmethoden. Geraadpleegd op 31 oktober 2018, van https://personal.eur.nl/veenhoven/Pub2000s/2000i-fulln.pdf

Vermeij, L & Gieling, J. (2016) De dorpse doe-democratie. Geraadpleegd op 31 oktober 2018, van https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2016/De_dorpse_doe_democratie

de Vree, J. (z.d.). Straatprofiel. Geraadpleegd op 19 december 2018, van http://www.joostdevree.nl/shtmls/straatprofiel.shtml

Wageningen University & Research. (z.d.). zeven redenen om te investeren in een groene stad. Geraadpleegd op 19 november 2018, van https://www.wur.nl/nl/show-longread/Zeven-redenen-om-te-investeren-in-een-groene-stad.htm

Wedde dat 't lukt. (z.d.). Geraadpleegd op 19 december 2018, van https://sites.google.com/site/weddelukt/

Wessels, R. (2016). De complete projectmanager. Geraadpleegd op 31 oktober 2018 van http://stcproxy.han.nl/han/hanquest/search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=1817207&lang=nl&site=eds-live&scope=site

09 BIJLAGEN

9.1 BEGRIPPENLIJST

Achterban: Groep mensen die iemand of een partij steunt

Bevolkingsdichtheid: Het gemiddeld aantal inwoners per km² land; je krijgt de dichtheid door het aantal inwoners te delen door de oppervlakte

Biodiversiteit: Variatie van biologische soorten in een ecologisch systeem

Biotoop: Natuurlijke omgeving waarin een plant of dier kan leven en zich kan voortplanten

DE-STEP-analyse: DESTEP is een afkorting voor de volgende factoren: demografie, economie, sociaal/cultureel, technologie, ecologie en politiek/juridisch. In de DESTEP- analyse krijgt men een beeld van de omgeving waarin een organisatie opereert.

Demografie: De wetenschap die de ontwikkelingen in omvang, samenstelling en ruimtelijke verdeling van de bevolking bestudeert. Bij deze studie worden ook de oorzaken en de gevolgen van de ontwikkelingen betrokken

Doelgroep: Een groep die je wil bereiken of waar je je op richt

Ecologie: Onderdeel van de biologie dat zich bezighoudt met de bestudering van hoe planten en dieren in verhouding staan tot elkaar en hun omgeving

Eenpersoonshuishouden:Een particulier huishouden bestaande uit een persoon

Grijze druk: De verhouding tussen het aantal 60+ en het aantal 20- tot 59-jarigen

Global village: Term die aangeeft dat alle delen van de wereld steeds meer met elkaar te maken krijgen

Hemelsbreed: Gemeten in een rechte lijn

Hypotheek: Geld dat je leent om een pand te kopen

Kosmos: Heelal met alles wat daarin is, zoals de aarde, de zon, de maan en de sterren

Meergezinswoning: Elke woning die samen met andere woonruimten c.q. bedrijfsruimten een geheel pand vormt.

Meerpersoonshuishouden: Een particulier huishouden bestaande uit twee of meer personen

Modaal: Gemiddeld

Omgevingsanalyse: Onderzoek van alle omgevingsfactoren die bepalend kunnen zijn op het commerciële beleid.

Politiek: Wijze waarop een land wordt bestuurd.

Sociale cohesie: Maatschappelijke samenhang, mate waarin mensen zich met elkaar verbonden voelen in een bepaalde buurt, woonplaats, land, etc.

Straatprofiel: De verticale doorsnede van een straat, gezien van gevel tot gevel

SWOT-Analyse: Bij een SWOT-analyse worden de interne sterke en zwakke punten van een organisatie en de externe kansen en bedreigingen geanalyseerd. SWOT is een afkorting voor Sterkte, Zwakte, Kansen en Bedreigingen.

Vreedzame co-existentie: Het is een beleid om ernaar te streven landen die elkaars politieke tegenstanders zijn, vreedzaam naast elkaar te laten bestaan dus politieke conflicten niet te laten uitlopen tot militaire conflicten.

Woningtypologie: Leer van de indeling in woningen met dezelfde eigenschappen

9.2 FIGURENLIJST

Figuur 1	Plaatsnaambord bij binnenkomst Lathum.	(pagina 2-3)
Figuur 2	Kerk aan de Kerkstraat.	(pagina 4)
Figuur 3	Kijk op de Rhederlaag.	(pagina 7)
Figuur 4	Kerkstraat vanaf de Banddijk.	(pagina 8)
Figuur 5	Kerk aan de Kerkstraat.	(pagina 11)
Figuur 6	Stakeholdersmatrix.	(pagina 17)
Figuur 7	Topotijdreis Lathum van 1800 naar 2000.	(pagina 19)
Figuur 8	Leeftijdsopbouw in Lathum.	(pagina 21)
Figuur 9	Gemiddeld inkomen in de provincie Gelderland.	(pagina 23)
Figuur 10	Verdeling van de gemeenteraad van de gemeente Zevenaar.	(pagina 24)
Figuur 11	Afstanden ten opzichten van omliggende gebieden.	(pagina 26)
Figuur 12	Bouwjaar van de bebouwing in en rond Lathum.	(pagina 26)
Figuur 13	Verschillende types woningen in Lathum.	(pagina 27)
Figuur 14	Impressie van het dorp Lathum.	(pagina 28)
Figuur 15	Afstanden tot verschillende voorzieningen.	(pagina 29)
Figuur 16	Spreiding van voorzieningen.	(pagina 29)
Figuur 17	SWOT-analyse.	(pagina 30)
Figuur 18	Het Gebouw te Lathum.	(pagina 37)
Figuur 19	Huizen met gele afwerking te Lathum.	(pagina 39)
Figuur 20	Focusgroep in Het Gebouw.	(pagina 44)
Figuur 21	Focusgroep in Het Gebouw.	(pagina 44)
Figuur 22	Beoordeling van Lathum door bewoners.	(pagina 45)
Figuur 23	Belangrijk aspect voor bewoners.	(pagina 45)
Figuur 24	Gemiste voorzieningen.	(pagina 48)
Figuur 25	De Jonkersschool te Lathum aan de Kerstraat.	(pagina 51)
Figuur 26	Versieringen voor het Lathumsfeest.	(pagina 53)
Figuur 27	‘T Betterskip in Eastermar.	(pagina 59)